

V3028.

12-12-27

Title - GNTHKHAH - E-ICHUAN US 91FA.

Location - Malulvi Gkham Ali'.

Indigenous - J.L. - Knekas (London).

Date - 1829

Pages - 80

Subjects - Ashai Adab - Tasajum - Akhlaqiyat.

Deftara - Akhlaqiyat.

ڊي جس طرح اور حيوان بھاڱي اور ڇههني کي محنت و مشقت اُٿائي هيئن
 بي اُس محنت سي محفوظ هيئن اسواسطي که اُنکو ايسي مڪانون اور پوشيده
 جڳهون مين پيدا ڪيا هي که کوئي واقف نهين. بعضون کو گھاس مين پيدا ڪيا
 اور بعضون کو داني مين ڇههيا هي بعضون کو حيوان کي پيٽ مين اور کٽنوں کو
 مٿي اور نجاست مين رکها هي اور هرايڪ کي غذا اُسي جڳهه بغير حس و حرکت
 اور رنج و مشقت کي پهچاتا هي. قوت جاذبه اُنکو عطا ڪي هي جسکي سبب
 رطوبات کو کهيچکر بدن کي غذا ڪرتي هيئن اور اسي رطوبات کي باعث جسم
 مين قوت رهي هي جس طرح اور حيوانات رزق کي واسطي چلتي پهرتي اور
 گزند سي بھاڱتي هيئن بي اُس محنت و رنج سي محفوظ هيئن اسواسطي خدا
 بي اُنکي هاتھ پاڻ نهين بنائي که چلڪر روزي پيدا ڪرين نه منھه اور دانست ديئي
 که کُچه کھاوين نه خلق هي جسکي سبب نِگل جاوين نه معدھ هي که جي
 هضم ڪرين نه انثريان اور رودي هيئن که جس مين نُفل جمع هو نه جگر هي که خون
 کو صاف ڪري

بهاگني کي سبب هرايڪٽ شَرسي محفوظ رھتي ھين مِثل ھرن اور خرگوش و حِمارِ وحشي و غيرہ کي اور بعضي اُڙي کي باعِث مڪر و هانت سي پناہ ميئن رھتي ھين مانند طايرن کي اور کٽني دريا ميئن غوطي ماري سي اپني تئين خطرہ سي بچاتي ھين جس طرح درياي جانور ھين اور کٽني ايسي ھين کہ گزھون ميئن چھپ رھتي ھين مِثل چوھي اور چونڊي کي چنانچہ اللہ تعاليٰ چونڊي کي قصي ميئن فرماتا ھي

چونڊيون کي سردار ني سب چونڊيون سي کہا کہ اپني اپني مڪانن ميئن چھپ رھو کہ مُلِيمان اور اُسکي فوج تُم کو پاون تلي مل نہ ڏالين کہ وي واقف نہيئن ھين اور بعضي وي ھين کہ خُدا ني اُنکي چمري اور کھال کو سخت بنايا ھي جسکي باعِث هرايڪٽ بلا سي محفوظ رھتي ھين جس طرح کچھوي مچھلي اور جو درياي جانور ھين اور کٽني وي ھين کہ اپني سر کو دُم کي نيچي چھپاڪر هرايڪٽ گزند سي بچ رھتي ھين مانند خارپُشت کي اور اُن حيوانن کي معاش پيدا ڪرڻي کي بھي بھت سي صورتين ھين بعضي جودتِ نظري ديکھڪر پرون کي زور سي اُڙي ھين اور جھان کھاني کي چيز ديکھتي ھين جا پھنچتي ھين مِثل گدھ اور عُناب کي اور بعضي سونگھڪر رزق اپنا ڏھونڏھ لپتي ھين جس طرح چونڊيان ھين جبکہ خُدا ني اُن حيوانن کو کہ نيٺ چھوڻي اور ضعيف ھين حواس اور اسباب روزي پيدا ڪرڻي کا نہ ديا اپني مھرباني سي محنت اور رنج کي تخفيف ڪر

ڇهڻا جسم ڏيا مگر اپني بخشش اور جون مین سبکو برابر رکها هي هرايڪت کي موافق اسباب حصول منفعت اور آلات دفع مضرت کي عطا ڪئي اس نعمت مین سب برابر هین ايڪت کو دوسري پر ڪجهه فوقيت نهين هاتي کو جب که ڏيل ڏول ٻڙا ڏيا اور قوت زياده بخشي دو دانت بهي لشي بنائي که چنڪي سبب درندون کي شرمي محفوظ رهتا اور سونڌ سي فايده اُٿاتا هي ٻشي کو اگر جسم ڇهڻا ڏيا تو اُسکي بدلي دو بازو نهايت لطيف و سبڪ عطا ڪئي چنڪي باعث اُڙڪر دشمنون سي بچ رهتا اس نعمت مین که جسکي سبب منفعت اُٿاوين اور شرمي محفوظ رهين ڇهڻي بڙي سب برابر هين اس طرح اس گروه کو بهي که ظاهر مین بي بال و پر نظر آتي هين اس نعمت سي محروم نهين رکها هي جبکه خدا ني اُنکو اس حال پر پيدا ڪيا سب سامان که جسکي سبب منفعت حاصل ڪرين اور شرمي محفوظ رهين بنايا اگر پادشاه تامل ڪرکي اُنکي احوال کو ڏيکهي تو معلوم هو که اُن مین جو که جسم مین ڇهڻا اور ضعيف هي وه اُڙي مین سبڪ اور بي خوف هي که هرايڪت گزند سي محفوظ رهتا اور منفعت حاصل ڪري مین اضطراب نهين ڪرتاهي تمام حيوانون مین جو که جسم مین بڙي اور قوت زياده رکهي هين وي قوت و دليري کي سبب آپ سي گزند دفع ڪرتي هين مانند هاتي اور هير کي اُنکي سوا اور حيوان که جسم اُنکي بڙي اور قوتين زياده رکهي هين اور بعضي جلد ڏوري اور

فصل ۱۶

ملخ کی خطبی کی بیان میں

ملخ نی جو دیکھا کہ پادشاہ اپنی رعیت و فوج پر بہت سی شفقت و مہربانی کرتا ہی دیوار کی طرف بلند ہوکر اپنی ساز کو دُرست کرکے خُدا کی حمد میں نہایت خوش الحانی سی نغمہ سرائی کرے لگا اور یہ خطبہ بہت فصاحت و بلاغت سی پڑھا حمد و شکر اُس مُنعِم حقیقی کو لایت ہی جس نے روی زمین پر انواع و اقسام کی نعمتیں پیدا کیں اور اپنی قُدرتِ کاملہ سی حیوانات کو زاویہ عدم سی عرصہ وجود میں لاکر صورتیں مُختلف بخشیں موجود تھا قبل زمان و مکان اور زمین و آسمان کی جلوہ گر تھا نور و حدت سی بی آلائش امکان کی عقل فعال کو بی ترکیبھیلا اور صورت کی نور بسیط پیدا کیا بلکہ ایک کُن کی کہنی میں پردہ نیستی سی نکالکر ساحتِ هستی میں موجود کر دیا بعد اُسکی کہا ای پادشاہ اس گروہ کی ضعف و ناتوانی پر کچھ غم نہ کر کیونکہ خالق اُنکا جِسنی پیدا کیا اور رزق دیا ہمیشہ خبرگیران رہتا ہی جِس طرح کہ ما باپ اپنی اولاد پر شفقت اور مہربانی کرتی ہیں اسی طرح وہ بھی اُنکی حال پر رحم کرتا ہی اِسواسطی کہ خُدا نی جِس وقت حیوانات کو پیدا کیا اور صورتیں شکیلین ہر ایک کی مُختلف بنائیں کسیکو قوت عطا کی اور کسیکو کم زور رکھا بعضوں کو ڈیل ڈول بڑا بخشا اور بعضوں کو

ٺي جو اُنڪي صورتين شڪلين عجيب و غريب ڏيکهن مُتَعَجِب ٻوڪر ايڪ ساعت
 چُپڪا ٻو رها ٻُهر اُنڪي طرف تامل ڪرڪي جو ڏيکها تو بهت سي حيوان هين جسم
 جهوٽا اور ضعيف حواس و شعور بهي ڪم نهايت مُتَفَكِر ٻو ڪه اُنسي ڪيا ٻو سڳيا
 افغي وزير سي ٻوچها ڪه تيري نزديڪ اُنهن ڪوئي اس قابل هي ڪه مُناظري ڪي
 واسطي هم وهان بهيجين ڪه انسانون سي مُقابله ڪري اسواسطي ڪه ٻي حيوانات
 اڪثر گونگي بهري اندهي هين هاته پانون ڪجهه بهي نهين بدن پر بال و پر نظر نهين
 آتي منقار و چنگل بهي نهين اور بيشتري ضعيف و ڪم زور هين غرض پادشاه ڪو
 اُنڪي حال پر نهايت قلق و غم ٻو ٻي اختيار دل مين افسوس ڪرڪي غم سي روئي
 لڳا اور آسمان ڪي طرف ڏيکهر خدا سي به دعا مانگي ڪه اي خالق و رازق تو هي
 ضعيفون ڪي حال پر رحم ڪرنا هي اپني فضل و احسان سي اُنڪي حال پر نظر ڪر
 ڪه تو ارحم الرحمين هي باري پادشاه ڪي دعا سي جتني حيوان ڪه وهان جمع
 تهي نهايت فصاحت و بلاغت سي باتين ڪرني لڳي

مجھکو قبول ھي اگر وھان جاني ڪي واسطي تجويز ڪيا ھي مجھکو قبول ھي مھين
 وھان اپني اباڻي جنس ڪي طرف ھوڪر انسانون سي منظر ڪرون ٿا ليڪن اُميدوار ھون
 ڪه پادشاھ ميري مدد اور اعانت ڪي واسطي خدا سي دُعا مانگي اسواسطي ڪه
 پادشاھ ڪي دُعا رعيت ڪي حق مھين قبول ھوئي ھي بموجب اُسڪي ڪھني ڪي
 پادشاھ ني خدا سي دُعا مانگي اور سب جماعت ني آمين ڪھي ٻيھر مينڌڪ
 پادشاھ سي رخصت ھوا اور پھان سي جاڪر جنون ڪي پادشاھ ڪي سامھني حاضر ھوا

فصل ۱۵

چھڻي قاصد ڪي بيان مھين

چھڻي قاصد جِسگهڙي ھوام ڪي پادشاھ يعني ڪيڙي مڪوڙون ڪي سردار ثعبان ڪي
 پاس ڪيا اور تمام احوال حيوانون ڪا بيان ڪيا اُسني سُنئي ھي حُڪم ڪيا ڪه سب
 ڪيڙي آڪر حاضر ھون ووهين تمام سانپ بچھو گرگت چپڪلي سوس مار مڪڙي
 جون چونڌي ڪينچوي غرض جتني ڪيڙي ڪه نجاست مھين پيدا ھوئي اور درخت
 ڪي پتون پر چلتي ھين سب آڪر پادشاھ ڪي روبرو حاضر ھوئي اس ڪثرت سي
 اُن ڪا مَجتمع ھوا ڪه سوا خدا ڪي ڪسي ڪا مقدور نھين ڪه شمار ڪر سڪي پادشاھ

عيب ھيڻ غرض ڪه سراسر غدار و مڪار ھون قاصد ني ٻيھ سُڪر ڪها وھان جاني ڪي
واسطي ڪُچھ زور ڦُوت و مڪر ڪا ڪام ٻُچاھئي بلڪه عقل و وقار عدل و انصاف فصاحت
و بلاغت ٻي سبب چيزين چاھئين مگر ني ڪها مُجھ مين ٻيھ ڪوئي خصلت اور
وصف نھين ھي مگر ميري نزديڪت اس ڪام ڪي واسطي مينڌڪت بهتر ھي اسواسطي
ڪه وه ڪليم اور صابر و زاھد ھي رات دن خدا ڪي ياد مين تسبيح پڙھتا اور صبح و
شام نماز روزي مين مشغول رھتا ھي آدميون ڪي گھرون مين بهي جاتا ھي ٻني
اسرائيل ڪي نزديڪت اُسڪي قدر و منزلت زياده ھي اسواسطي ڪه ايڪبار اُسني اُنڪي
ساتھ ٻيھ سُکوٽ ڪيا ڪه جسوت نمرود ني ابراهيم خليلُ الله ڪو آگت مين ڏالا ٻيھ
اپني منھ مين پائي ليڪر آگت پر ڇھڙڪتا تها ڪه آگت مُجھ جايو اور اُنڪي بدن
مين اثر نڪري اور دوسري بار جبڪه موسيٰ اور فرعون سي لڙائي ھوئي اُسني
موسيٰ ڪي مدد ڪي اور ٻيھ فصيح بهي ھي باتين بهت ڪرتا ھي ھميشه تسبيح و
تڪبير و تهليل مين مشغول رھتا ھي اور خُشڪي و تري دونون مين پھرتا ھي زمين
پر ڇلنا دريا مين پيرنا ٻيھ سبب جاننا ھي اعضا بهي مُناسِب ھين سر گول منھ
اُچھا آنڪھين روشن ھانڻھ پاون بڙي چلني مين جلد آدميون ڪي گھرون مين جاتا
اور خوف نھين ڪرتا ھي پادشاھ ني مينڌڪت سي ڪها ڪه ٿيري نزديڪت اب ڪيا
صلاح ھي اُسني ڪها مين بسرو چشم حاضر ھون اور پادشاھ ڪا تابع جو حُڪم ڪري

ڪيونڪه وه چلني مڻن نهايت ٿوري گوياڻي ڪي ٿڌرت زياده رکها هي پادشاهه تي
 پهر دلفين سي پوچها ته تيري نزديڪ ڪيا صلاح هي اُسني ڪها اس امر ڪي لئي
 ڪينڪڙا مناسب هي اسواسطي ته پاون اُسڪي بهت سي هين چلني اور دورڙي مڻن
 جلد چنگل نيز ناخن سخت پيٽه مضبوط گويا زره پوش هي پادشاهه تي ڪينڪڙي
 سي ڪها اُسني جواب ديا ته مڻن وهان ڪس طرح جاون ڏيل ڏول ميرا بهديسلا
 پيٽه ڪڙي صورت نپت زبون ايسا نهو ته وهان ميري هنسي هو پادشاهه تي ڪها
 ته تيري هنسي ڪيون هوڳي ٿجه مڻن عيب ڪيا هي ڪينڪڙي تي ڪها ته وي سب
 مڇهي ڏيکهر ڪهينگي ته يه حيوان بي سر ڪا هي آنڪهن گردن پر منهنه سيني مڻن
 کلي دونون طرف سي پھڻي هوڻي پاون آڻه وي بهي تيرهي منهنه ڪي بهل چلنا
 گويا سُرڀ ڪا بنا هي سب ڏيکهر مڇهي مسخرا بناوڻگي پادشاهه تي ڪها ته پهر
 وهان چانڪي لئي کون بهتر هي ڪينڪڙي تي ڪها ميري نزديڪ نهنگ اس ڪام
 ڪي واسطي بهت مناسب هي ڪيونڪه پاون اُسڪي مضبوط اور چلنا بهت هي دورڙ
 مڻن جلد منهنه ٻڙ زبان لئي دانت بهت سي بدن سخت نهايت بردبار مطلب
 ڪي واسطي انتظار بهت ڪرنا هي ڪسي چيز مڻن جلد تي نهين ڪرنا پادشاهه تي مگر
 سي پوچها اُسني ڪها مڻن اس ڪام ڪي واسطي هرگز مناسب نهين هون اسواسطي
 ته مڇه مڻن غصه بهت هي ڪوڏنا پھاندنا جس چيز ڪو پانا لي بهاگنا بي سب

جِسْمَ مِیں بڑی صورت مِیں اچھی مُنہ پاکیزہ رنگ سفید بدن دُرست حرکت
مِیں جلد پیرنی مِیں حد سی باہر شمار مِیں سب دریائی جانوروں سی زیادہ
اولاد کی کثرت کہ تمام ندی نالی دریا تالاب پھر جاتی ہیں آدمیوں کی نزدیک
اُسکا مرتبہ بھی بڑا ہی اس واسطی کہ اُسنی ایک بار اُنکی نیی کو اپنی پیت
مِیں پناہ دی اور پھر حفاظت اُنکو مکان پر پہنچا دیا سب آدمیوں کو اعتقاد
ہی کہ تمام زمین اُسکی پیٹھ پر قائم ہی پادشاہ نی مچھلی سی پوچھا تو اس
مِیں کیا کہتی ہی اُسنی کہا مِیں وہاں کسی طرح نہیں جا سکتی ہوں اور
انسانوں سی منظرہ بھی نہیں کر سکتی اسواسطی کہ میری پاؤں نہیں ہیں کہ وہاں
تک پہنچوں اور نہ زبان ہی کہ اُسنی ہمکلام ہوں پیاس کی مچھکو تاب نہیں
پانی سی اگر ایک دم جدا رہوں حالت تباہ ہو جاوی میری نزدیک اس کام کی
لٹی کچھوا بہتر ہی کیونکہ وہ پانی سی جدا ہو کر خُشکی مِیں بھی رہتا ہی اُسکی
نزدیک دریا اور خُشکی کا رہنا برابر ہی اُسکی سوا بدن بھی اُسکا مضبوط اور پیٹھ
سخت ہی نہایت بُردبار ادیت ورنج کا مُکمل ہوتا ہی پادشاہ نی کچھوی
سی پوچھا کہ تیری نزدیک کیا صلاح ہی اُسنی کہا یہ کام مچھسی بھی نہیں
ہو سکیگا چلنی کی وقت میری پاؤں بھاری ہو جاتی ہیں اور رستا دور ہی مِیں
کم گو بھی ہوں کہ زیادہ کلام مچھسی نہیں ہو سکتا اُسکی واسطی دُلہن بہتر ہی

گدھون اور عقابون کو پکڑ کر بچي اُتار لائي هين اِسي طرح اپني علم اور دانائي سي لکڙيون کا هل بناکر بيلون کي کاندهون پر رکھتي اور بھاري اسباب اُنکي پيٿه پر لاد کر مشرق سي مغرب اور مغرب سي مشرق تڪ ليڄاتي هين تمام جنگل اور بيابان طي ڪرتي هين نڪرو دانائي سي ڪشتيان بناکر اسباب چڙهائي هين اور دريا دريا لي پھرتي هين پھاڙون اور ٿيلون پر جاڪر اقسام اقسام کي جواهر اور سونا چاندي لوها تانبا اور بھت سي چيزين زمين سي کھود کر نکالتي هين اگر اِيڪ آدمي کسي نہر يا دريا يا وادي کي ڪناري پر جاڪر اِيڪ طلسم علم کي زور سي بنا ديوي پھر هزار نھنگ اور اڙدھي اگر اُس جڳھ جاوین مقدور نہین کہ وہان گذر ڪر سگھن مگر جنون کي پادشاھ کي روبرو عدل وانصاف و حجت و دليل کا چرچا هي قوت و زور حيله و مکر کا ڪجهه مذکور نہین

پادشاھ ني جسوقت قاصد کي زباني پڇھ سب سنا جتني اُسکي گرد و پيش بيٺي تھي سب کي طرف متوجھ ھوکر کہا کہ اب تمھاري نزديڪت کيا تدبير هي کون شخص وہان جاڪر انسانون سي مُناظرہ ڪرڻگا کسي کي ڪجهه جواب نہ ديا مگر دلفين کہ درياي شور مين رھتا تھئا اور آدميون کي ساٿي نہايت اُلفت رکھتا هي جو شخص ڏوٻتا هي اُسکو پائي سي نکال کر ڪناري پر ڏال ديتا هي اُسي عرض کيا کہ درياي جانورون مين اِس کام کي واسطي مڃھي مناسب هي اِس واسطي کہ وہ

فصل ۱۴

پانچويں قاصد کي احوال ميں

پانچويں قاصد في جس گهري دريائي جانوروں کي پادشاه کي روبرو جاکر مناظري کي خبر پهچائي اُسي بهي اپني تمام توابع لواحق جمع کيا چنانچه مچھلي مينڊڪ نهنگ دلفين ڪچهڙا وغيره سب دريائي جانور رنگ رنگ کي شڪلون اور صورتون سي به مجرد حُکم کي حاضر هوئي پادشاه في جو ڪجهه قاصد کي زباني سنا تها اُسي بيان کيا بعد اُسکي قاصد سي ڪها اڳر انسان اپني ثمين قوت و شجاعت ميں همسي بهتر جانتی هون ميں ابهي جاکر ايڪ دم ميں سبکو جلا پھونڪ دون اور دم کي زور سي ڪهينچڪر نڱل جانورن قاصد في ڪها وي انهن کي ڪي ڇيز کا فخر نهين ڪرتي مگر اپني ثمين اس بات ميں غالب جانتی هيں ڪه هم عقل و دانائي زياده رکھتي هيں هرايڪ علم و فن سي واقف اور بهت سي صنعتين اور تدبيرين جانتی هيں عقل و تميز هماري سي ڪسي ميں نهين هي پادشاه في ڪها اُنکي علم اور صنعتون کا احوال مفصل بيان ڪر ڪه هم بهي معلوم ڪرين قاصد في ڪها کيا پادشاه کو معلوم نهين ڪه وي اپني علم اور دانائي سي دريائي قلزم کي اندر جاکر اُسکي ته سي جواهر نکالتي هيں حيلي اور مڪر سي پهڙ پر چڙهڪر

درياون مين آکر چھي اور بھاپي همارا شفقار اُسي بھاگر جنگل مين جا رھا اُنکي
 مُلڪت کا رھنا چھوڑ ديا ۔ تَس پر بھي اُنکي ظُلم سي مُخلصي نہيں پاتي لاچار
 ھوکر مُناظري کي نوبت پھنچي ۔ اگرچہ ہم اُنني قوي ھيں کہ ہم مين سي ايڪت
 جانور اگر چاھي تو کُتني انسانون کو اُٹھا ليچاوي اور غارت کري ليکن نيکون کو نہ
 چاھي کہ ايسِي بدي کرين اور اُنکي بد افعالي پر لحاظ رکھين ديدہ و دانستہ ہم
 طرح ديئي اور خُدا کو سونپتي ھيں اسواسطي کہ دُنيا مين لڑني پھرنِي سي کچھ
 فايده نہيں اسکا ثمرہ و نتيجہ آخرت مين پاوينگي ۔ بعد اُسکي کھا کُتني جہاز
 ايسِي ھيں کہ بادِ مُخالِف کي سبب تباھي مين آگي پس ہم اُنھين رو براہ لاي
 اور کُتني بندي ايسِي ھيں کہ بادِ تَند في کُشتيان اُنکي توڑين وي غوطي کھا کر
 ڈوبني لگي ھمني اُنھين کِناري پر پھنچايا اسواسطي کہ حق تعاليٰ ھمسي راضي و
 خوشنود ھو اور اسطرح ہم اُسکي نعمتون کا شُکر بجالاوين کہ اُسني ھمين قوي جُتہ
 کيا ھي اور زور و قوت بخشي ھي ۔ وھي بہر صورت ھمارا مَعين و مددگار ھي

طرف سي انسانون سي مُناظره ڪرڻ لڳا ليڪن مين چاهتا هون ڪه پادشاه اور سب جماعت ملڪر ميرِي مدد ڪرين عناقِي ڪها تو ڪيا چاهتا هي اُسني ڪها مڃهي يه منظور هي ڪه پادشاه خُدا سي يه دُعا مانگي ڪه مين دُشمنون پر غالب رهون پادشاه ني بموجب اُسڪي ڪهني ڪي خُدا سي مدد ڪي واسطي دُعا مانگي اور سب جماعت ني آمين ڪهي اَلو ني ڪها اي پادشاه اگر دُعا قبول نهو تو بيفايده رنج و محنت هي اسواسطي ڪه دُعا اگر سب شرطونڪي سانه نهووي تو اُسکا نتيجه ڪجه ظاهر نهين هوتا هي پادشاه ني ڪها دُعا ڪي قبول هوني ڪي شرطين ڪيا هين اُنهن بيان ڪر اَلو ني ڪها دُعا ڪي واسطي نيتِ صادق اور خلوصِ دل چاهي جسطرح اضطرارِ ڪي حالت مين ڪوئي شخص خُدا سي دُعا مانگتا هي اِسطرح دُعا ڪي وقت خُدا ڪي طرف دهيان رهي اور چاهي ڪه دُعا ڪي قبل نماز پڙهي روزه رهي غريب و محتاج سي ڪجه نيڪي ڪري جو حالت غم و الم ڪي اُسپر هو جنابِ الهي مين اُسکو عرض ڪري سب ني ڪها يه سچ ڪها هي دُعا مين يي چيزين ضرور هين پادشاه ني تمام جماعت سي ڪها ڪه تُم جانتِي هو آدميون ني جور و ظلم حيوانون پر ڪيا هي ڪه يي غريب اُنڪي هاتهنون سي نهايت عاجز هوي بهان تڪ ڪه همسي باوجود دور هونيڪي پناه ڏهنونڏهي هي اور هم باوصف اِسڪي ڪه انسانون سي قوت و زور زياده رهي اور آسمان تڪ اُڙتي هين پر اُنڪي ظلم سي بهاگر پهاڙون اور

مُجھڪو وهان نه بهيجي. عنقا ني پھر آلو سي پوچھا ڪه ان حيوانون مين اس ڪام
 ڪي واسطي ڪون بهتر هي. اُسنِي ڪها آدميون ڪي پادشاه و امير باز و شاهين چرغ
 ڪو بهت پيار ڪرتي هين اور بخواهش تمام هاتھون پر اپني بٽھلاني هين پادشاه اگر
 ان مين سي ڪسيڪو وهان بهيجي تو بهتر هي

پادشاه ني اُنڪي جماعت ڪي طرف ڏيکھڻ فرمايا تُمھاري نزديڪت ڪيا صلاح هي باز
 ني ڪها آلو سچ ڪھتا هي مگر انسان هماري بُزرگي اس جھت سي نهين ڪرتي ڪه
 همڪو اُنسي ڪجهه قربت هي يا علم و ادب هم مين زياده هي جسڪي سبب وي
 عزيز جانشي هين صرف اپني فايدي ڪي واسطي هم سي اُلفت ڪرتي هين شڪار
 همارا ڇھينڪر اپني تصرف مين لاتي هين روز و شب لھو و لعب مين مشغول
 رھتي هين جس چيز ڪو خدا ني اُن پروا ڇڏ ڪيا هي ڪه عبادت ڪرين اور روز
 قيامت ڪي حساب و ڪتاب سي ڏرين اُسڪي طرف ڪهي التفات نهين ڪرتي. عنقا
 ني باز سي ڪها ڪه پھر تيري نزديڪت ڪسڪا بهيجنا صلاح هي. اُسنِي ڪها ميري نزديڪت
 يھ هي ڪه طوطي ڪو وهان بهيجي اسواسطي ڪه انسانون ڪي پادشاه و امير اور سب
 ڇھوئي بڙي عورت و مرد جاهل و عالم اُسڪو عزيز رھتي اور اُسي باتين ڪرتي هين
 جو ڪجهه يھ ڪھتا هي سب مُتوجھ ھوڪر سُنتي هين. پادشاه ني طوطي سي ڪها ڪه
 تيري نزديڪت ڪيا صلاح هي. اُسنِي ڪها مين حاضر هون وهان جاڪر حيوانون ڪي

کري اور اپني اباڻي جنس کا مُناظري ميں شريڪٿ هوي وزيرني کہا اُن ميں
اَلو کي سوا کوئي اس بات کي لياقت نهين رکھتا پادشاه ني پوچھا اسکا کيا سبب
که اُسکي سوا اور کوئي اس کام کي لائين نهين هي وزيرني کہا اس واسطي که
سبب شڪاري جانور آدميون سي ڏرتي اور بھاگتي هيں اور اُنکا کلام بهي نهين
سمجھتي اور اَلو اُنکي بستيون کي قريب بلکه اکثر پُراني مکانون ميں که ويران هو
گئي هيں رھتا هي زهد و قناعت اُسمين اُتني هي که کسي جانور ميں نهين دين
کو روزہ رکھتا اور خدا کي خوف سي روتا هي رات کو بهي عبادت ميں مشغول
رھتا اور غافلون کو هوشيار کرتا هي اگلي پادشاهون کو جو که مرگئي هيں ياد
کرکي تاسف کرتا اور اُنکي حسبِ حال يہ آيت پڑھتا هي باغ و چشمي مکان
و زراعت اور سب نعمتين که جنکي سبب خوش رھتي تھي چھوڙ گئي اب
مالڪٿ وهان کي اور لوگ هوي عنقالي اَلو سي کہا که شنقاري جو تيري واسطي
تجويز کيا هي تو اسمين کيا کھتا هي اُستي کہا شنقار سچ کھتا هي ليکن ميں
وهان جا نهين سکتا اس واسطي که سب آدمي مجھ سي دشمني رکھتي اور
ديکھنا ميرا منحوس جانتی هيں اور مجھ بيگناه کو که اُنکا قصور ميں ني کچھ نهين
کيا گاليلان ديتي هيں اگر وهان مجھکو مُناظري کي وقت ديکھينگي تو اور مُخالِف
هو جاوينگي مُخالفت سي پھر لڙائي کي نوبت پھنچيگي اُتي بهتر يہ هي که

آيا اور ڪها خدا کي مدد سي مڃڻ اس ڪام کي واسطي جاتا هون وهان حيوانون ڪا شريڪ هون انسانون سي منظره ڪرون ٿا پادشاهه تي اور سب جماعت تي ڪها جس چيز ڪا تو تي اراده ڪيا هي خدا اُس مڃڻ مدد ڪري اور دشمنون پرتجيڪو غالب رکهي غرض ڪه سب سامان سفر ڪا اُسکو ديڪر رخصت ڪيا ٻيه حڪيم پهان سي جاڪر جنون کي پادشاهه کي سامهني جهان اور سب حيوانات انواع و اقسام کي حاضر تهئي موجود هوا

فصل ۱۳

چوٿي فاصد کي احوال مڃڻ

چوٿي فاصد جس وقت شڪاري جانورون کي پادشاهه عنقا کي پاس ڪيا اور اس احوال ڪو بيان ڪيا اُنهي ٻي حڪم ڪيا ڪه تمام جانور هماري گروهه کي حاضر هون بهوجب حڪم کي گڏهه عنقا باز شاهين چيل اُلو طوطي غرض سب جانور گوشت ڪهاڻي والي ڪه پنجبي اور منقار رکهي هيئن في الفور آڪر حاضر هوني عنقا تي اُنهي حيوانون کي منظر تي ڪا احوال بيان ڪيا بعد اُسکي شنقار وزير سي ڪها ڪه ان حيوانون مڃڻ ڪون اس امر کي لائق هي ڪه وهان اُسکو بهيجي ڪه انسانون سي جاڪر مقابله

هاتھ پاڻ سُست ھو جاتي ھين حرڪت ٺھين ڪر سگھتا بلڪه اُسي اپني ڏھال تلوار
 ڪي بهي خبر ٺھين رھتي پادشاهه تي ڪها سچ ھي مڪھي تي ڪها جسوقت انسانون
 ڪا پادشاهه نهايت حشمت و عظمت سي تحت پر بيٺھتا ھي اور دربان چوڪيدار
 نهايت جان فشاني اور خير خواھي سي گرد بگرد اُسڪي ڪھڙي ھوتي ھين ڪه ڪسي
 طرح ڪا رنج اور اذيت اُسڪو نه پھنچي اُسوقت اگر ايڪ مڪھي اُسڪي باورچي خاني
 سي نڪلڪر نجاست سي تمام جسم آلوده اُسڪي بدن اور ڪپڙي پر جاکر بيٺھتي اور
 ايذا ڏيتي ھي ھرگز اتني قدرت ٺھين پاتي ڪه اُسي بچا سگھين پادشاهه تي ڪها يھ
 سچ ھي مچھر تي ڪها اگر ڪوئي آدمي اپني مجلس مين يا پردي ڪي اندر يا مڇھري
 لگاڪر بيٺھي اور ھماري گروهه سي ڪوئي جاکر اُسڪي ڪپڙي مين گھسڪر کائي ڪيا بيقرار
 ھو جاتا اور غصي مين آتا ھي مگر ھم پر ڪچھ زور ٺھين چل سگھتا اپناھي سر پيٽتا
 ھي اور منھ پر طمانچي مارتا ھي

پادشاهه تي ڪها يھ تڻم سچ ڪھتي ھو مگر جنون ڪي پادشاهه ڪي سامھني ان چيزون
 ڪا ڪچھ مذڪور ٺھين ھي ھن عدل و انصاف و ادب و اخلاق و تميز و فصاحت و
 بلاغت مين مٺاظره ھوتا ھي تڻم مين سي ڪوئي ايسا ھي ڪه ان باتون مين سليقه
 رکھتا ھو پادشاهه ڪي يھ بات سُنتي ھي سب تي چپڪي ھوڪر سر جھڪا ليا اور ڪچھ
 نه ڪها بعد اُسڪي ايڪ حڪيم مڪھيون ڪي جماعت سي نڪلڪر پادشاهه ڪي سامھني

کرینگي مکھیون کي رئیس فی کہا کہ ہم وہاں جاکر اپنی قوم کی نیابت کرینگي
 مچھرون کي سرداری کہا کہ ہم وہاں جاوینگی . ملخ کی سرداری کہا کہ ہم وہاں
 جاکر اپنی ابنای جنس کی شریک ہوکر انسانوں سی گفتگو کرینگي . اسی طرح
 ہرایک اس بات پر مستعد ہوا . پادشاہ فی کہا یہ کیا ہی کہ سب ہی تامل و
 فکر وہاں جانیکا قصد کرتی ہیں . پشی کی جماعت فی عرض کیا کہ ای پادشاہ
 بھروسا خدا کی مدد کا ہی اوریقین ہی کہ اُسکی مدد سی ہم اُن پر فتح پاوینگی
 اس واسطی کہ اگلی زمانی میں بڑی بڑی پادشاہ ظالم ہوئی ہیں خدا کی مدد سی
 ہم اُن پر ہمیشہ غالب رہی ہیں بارہا اسکا تجربہ ہوا ہی

پادشاہ فی کہا اُس احوال کو بیان کرو . مچھرون کي سرداری عرض کیا کہ انسانوں
 میں نمرود پادشاہ عظیم الشان تھا نہایت متکبر اور گمراہ کہ اپنی دبدبی اور جاہ و
 حشم کی آگي کسی بشر کو خیال میں نہ لاتا . ہماری گروہ سی ایک پشہ کہ
 نہایت چھوٹا اور ضعیف البنیہ تھا اُسنی ایسی پادشاہ کو ہلاک کیا باوجود جاہ و
 مکنت کی کچھ . اُسکا زور نہ چل سکا . پادشاہ فی کہا تو سچ کہتا ہی . بھڑائی کہا
 جس وقت کوئی آدمی اپنی سلاحوں سی درست ہوکر ہاتھ میں نیزہ تلوار چھری تیر
 لیکر طیار ہوتا ہی ہم میں سی اگر کوئی بھڑ جاکر اُسی کالتی ہی اور سوئی کی نوک
 کی برابر ڈنک چھوٹی ہی اُسوقت کیا حال اُسکا تبہ ہوتا ہی بدن پھول جاتا ہی

فصيح و خوش الحان هي شاه مُرغ ني اُسڪو حُڪم ڪيا ڪه تواب رخصت هوك
 وهان جا اور توڳل خدا پرڪر ڪه وهي هر حال مين معين اور مددگار هي

فصل ۱۲

تيسري قاصد كي احوال مين

تيسري قاصد ني جسگهڙي مکهيون كي سردار يعسوب كي پاس جاگر تمام احوال
 حيوانون کا بيان ڪيا يه تمام حشرات الارض کا پادشاه تها سنتي هي اُسي حُڪم
 ڪيا ڪه هان سب حشرات الارض حاضر هون بموجب حُڪم كي مکهيان مچهر
 ڏانس بهنگي پتو بهڙ پروائي غرض جتني حيوان چهوڻي جسم كي ڪه بازو سي اُڙتي
 هين اور ايڪ سال سي زياده نهين جيئي آگر حاضر هوڻي پادشاه ني جو خبر
 قاصد كي زباني سني تهي اُن سي بيان ڪي اور ڪها ڪه تُم مين سي ڪون ايسا هي ڪه
 وهان جاوي اور حيوانون كي طرف هوڪر انسانون سي مُناظره ڪري سب ني عرض ڪيا
 ڪه انسان ڪس چيز سي هم پرفخر ڪرتي هين قاصد ني ڪها وي اس بات کا فخر ڪرتي
 هين ڪه قد و قامت هماري بڙي قوت زياده رڪهتي هين هرايڪ چيز مين حيوانون
 سي غالب هين بهڙون كي سردار ني ڪها ڪه هم وهان جاگر انسانون سي مُناظره

پهرتي هين پاڻي کا برسانا هوا کا چلانا رعد و برق کا ظاهر کرنا اُسي کا کام هي رهي اُتھائي والا زمين سي بُخارات کا چسڪي سبب جُهَن کا انتظام هي عجب خالق هي که بعد موت کي اُسُخوان کُهنه و بوسيدہ کو زندہ کرتا هي سُبْحان الله کيسا خالق هي که زبانِ انسان کي اُسڪي حمد اور وصف مين قاصر هي کيا اِمكان که اُسڪي کُنہ مين عقل کو رسايِ هو اور هزار داستان خوش الحان يہ شاخِ درخت پر بيٺا هوا هي چھوٽا جسم حرڪت مين سُبُڪ خوش آواز حمدِ الهي مين اسطرح الحان سي نغمہ سرائي کرتا هي حمد هي واسطي الله کي که صاحبِ قُدرت و احسان هي يکٽا هي که کوئي اُسکا همٿا نهين بخشش کُرنِي والا پوشيده اور ظاهر نِعْمتونکا ديني والا مِثل دريا کي بيدريغ هرايڪ انسان کو فيضانِ نِعْمت سي سرفراز کرتا هي اور کيبي نہايت افسوس سي اِس طور پر کہتا هي کيا خوش تها وہ زمانہ که باغ مين پھولون کي سير تهي تمام درخت انواع و اقسام کي ميون سي لڊي تهي

اِس مين شاهِ مرغ ني طاوُس سي کہا که اِنمين سي تيري نزديڪ کون صاحبِ لياقت زياده هي که وهان اُسکو پيچجي که انسانن سي جاکر مُناظرہ کري اور اِني همجنسون کا شريڪ هوي طاوُس ني کہا که يي سب اِس بات کي لياقت رکھتي هين اسواسطي که سب شاعر اور فصيح هين مگر هزار داستان اِنمين زياده

گرمي کي دنون مين سرد مڪانون مين اور جازون مين گرم مڪانون مين سُڪونت اختيار ڪرڻي هي هميشه تسبيح و دعا مين بهي وڙ رکهڻي هي پاڪ هي وه جِسنِي پيدا ڪيا دريا اور زمين کو بهارون کا قائم ڪرڻي والا نهرون کا جاري ڪرڻي ولا موافق قدر کي رزق و موت کا مُقدر ڪرڻي والا که اُسي هرگز تجاوز نهين هوتا ووهي سفر مين مسافرون کا مددگار هي مالڪ هي تمام روي زمين اور ساري مخلوقات کا بعد اس تسبيح و دعا کي ڪهڻي هي که هرايڪ ديار مين هم گئي سب بندون کو ديهي اور ايني وطن مين پهر آي پاڪ هي وه جِسنِي نر اور ماده کو جمع ڪرڻي اولاد کي ڪدرت عطا ڪي اور زاويه نيستي سي نکالڻ لباس هستي کا پهنايا حمد هي واسطي اُسکي که پيدا ڪرڻي والا تمام بندون کا اور عطا ڪرڻي والا نعمتون کا هي اور کلنگ نگهباني ڪرڻي والا يه ميدان مين ڪهڙا هي گردن انبي پانون جهوڻي اُڙڻي کي وقت آدهي آسمان تڪ پهچتا هي رات کو دو مرتبي نگهباني ڪرڻا اور حمد الهي مين تسبيح ڪرڻا اور ڪهڻا هي پاڪ هي وه الله جِسنِي ايني قدرت سي هرايڪ حيوان کا جوڙا بنايا که آپس کي ملڻي سي توالد و تفاسل هو اور ايني خالق کي ياد ڪرڻ اور سنگخواره خُشڪي کا زهني والا يه هي هميشه جنگل بيابان مين رهتا هي صبح و شام يه وڙ رکهڻا هي پاڪ هي وه جِسنِي پيدا ڪيا آسمان اور زمين کو ووهي پيدا ڪرڻي والا افلاڪ اور بروج اور ستارون کا که يي سب اُسکي حُڪم سي

بیت اللہ کا ہوا آخر خدا نے اُنکی مکر و غدر کو باطل کیا گروہ کی طاہرون کی اُن پر مُسلط کی طاہرون نے سنگریزی لیکر اس طرح سے سنگ افشانی کی کہ سب کو ہاتھیوں کی سمیت کرم خوردہ پتی کی مانند کر دیا بعد اُسکی کہتی ہی الہی محفوظ رکھے مجھکو لڑکوں کی حرص اور تمام حیوانوں کی شرسی کو کاهن یعنی اخبارِ غیب کی ظاہر کرنی والا یہ ہی سیدہ فام پرهیزگار ہر ایک چیز کی خبر کہ ہنوز ظاہر نہیں ہوئی ہی بیان کرتا ہی ہر وقت یادِ الہی میں مصروف رہتا اور ہمیشہ سیر و سفر میں اوقات بسر کرتا ہی یہ ایک دیار میں جاکر اثارِ قدیم کی خبر لیتا ہی غفلت کی آفتوں سے غافلوں کو ڈراتا اور وعظ و نصیحت سے یہ کہتا ہی پرهیزگاری کرو اور خوف کرو اُس روز سے کہ گور میں بوسیدہ ہو جاوگی اعمال کی شامتوں سے پوست کھینچے جاوینگے اب گمراہی سے اس دنیا کی زندگی کو آخرت پر ترجیح دیتی ہو حکمِ الہی سے بھاگ کر کہیں ٹھکانا اور مُخلصی نہیں ہی اگر رھا ئی چاہتی ہو تو صلوٰۃ و دُعا میں مشغول ہو شاید اللہ تعالیٰ رحم کر کے بلا سے محفوظ رکھے

ابابیل ہوا میں سیر کرنی والی یہ ہی کہ اُڑنے میں سُکٹ پاون چھوٹی بازو بڑی بیشتر آدمیوں کی گھروں میں رہتی اور وہاں اپنی بچوں کو پرورش کرتی ہی ہمیشہ صبح و شام دُعا و استغفار پڑھتی ہی سفر میں بہت دور نکل جاتی ہی

کريگا فائده اُسکا عاقبت مين پاويگا اگر کوئي عمل بد کريگا گھاس پهوس کي مانند
 آتش دوزخ مين جليگا ياد کرو اُس دن کو که خدا کافرون کو مومنون سي جدا
 کرکي جهنم کي آگ مين ڏاليجا. اور مومنون کو بهشت مين پنجاويگا بلبل
 حكايت کري والي به شاخ درخت پر بيٺي هئي هي جهولاسا جسم اُڙي مين جلد
 رُخساري سُفيد ڏاهني بائين هروقت مُتوجّه رهي هي نهايت فصاحت و خوش
 الحالي سي نغمه پروازي کري اور باغون مين انسانون کي ساٿه گرم صحبت رهي
 هي بلڪه اُنکي گهرون مين جاکر همکلام هئي هي جسوقت که وي ياد الهي سي
 غافل هوکر لهو و لعب مين مشغول هوتي هيڻ وعظ و نصيحت سي ڪهتي هي
 سُبْحان الله ڪتن غافل هو که اس چند روز کي زندگي پر فريخته هوکر حق کي ياد
 سي غفلت کري هو اُسکي ڏکڻ مين ڪيون نهين مشغول هوتي به نهين ڄاڻي
 هو که تُم سب مرن کي واسطي پيدا هئي هو بوسيده هوني کي لٽي پرورش هئي
 فنا هوني کي واسطي جمع هئي هو به گهر خراب هوني کي واسطي بناني هو کب
 تڪ اس دنيا کي نعمت پر فريخته هوکر لهو و لعب مين مصروف رهوگي آخر کل
 مرجاوگي مٽي مين دفن هوگي اب بهي هوشيار هو نهين ڄاڻي هو که الله تعاليٰ
 ني اصحاب فيل کي ساٿه ڪيا ڪيا ابره جو سردار اُس گروه کا تها چاهتا تها که مکر
 و غدو سي خانه خدا کو مُنهدم کري بهت سي لوگون کو هاتهيون پر بٽهلاکر مُتوجّه

سي فائده بيان ڪرڻي هيئن اُسي بهي مڃهي محفوظ رکھ ڪه اِس مين ميرِي زندگي
نهيڻ هي ياد ڪرڻا هون مين هميشه خدا ڪڻين صبح کي وقت نڌاي حق ڪرڻا
هون ڪه سب آڏي سڻين اور نيڪ نصيحت پَر عمل ڪرين

ڪيوتَر هدايت ڪرڻي والا بهه هي ڪه نامه ليڪر دور دور شهرن کي سير ڪرڻا هي اور
ڪي بهي اُڙي وقت نهايت افسوس سي بهه ڪهڻا هي وحشت هي بهانيون کي جڏائي
سي اور اشتياق هي دوستون کي ملاقات ڪا يا الله هدايت ڪر مڃهي وطن کي طرف
ڪه دوستون کي ملاقات سي خوشي حاصل هو اور سُرخاب بهه هي جسطرح ڪه
خطيب منبر پَر چڙهڻا هي اسي طرح بهه بهي دو بهر کي وقت هوا مين بلند هوڪر
زراعت کي انبارون پر جاڪر انواع و اقسام کي نغمي نپٽ خوش آوازي سي ڪرڻا
هي اور اپني خطبي مين بهه ڪهڻا هي ڪهان هيئن وي ارباب تجارت اور اهل
زراعت ڪه ايڪ دانہ بوني مين خدا کي رحمت سي بهت سي منفعت اُٿهائي
تهي اي صاحبو خدا کي خوف سي عبرت ڪرو موت ڪو ياد ڪرکي مرنِي کي قبل
اُسکي عبادت ڪا حق بجالو اور اُسکي بندون کي ساڻه نيڪي اور احسان ڪرو بڻجڻ
کي باعث بهه خيال جي مين نه لاو ڪه آڄ هماري بهان ڪوئي فقير محتاج نه آوي
اِسواسطي ڪه جو آڄ کي دن نيڪي ڪا درخت پٽهلاويگا ڪل اُس ڪا پهل اور مزه
اُٿهلاويگا بهه دنيا آخرت کي ڪهيتي هي جو ڪه اِسمين نيڪ عمل کي زراعت

پوشيده سي واقف هي ڇهڙوڪر آفتاب ڪو ڪه ٻه بهي اُسڪي نور ڪا ايڪڻ ڌڙه هي
 خدا جانتي هيڻ حالانڪه قابل پرسش ڪي اُس واحد حقيقي ڪي سوا ڪوئي نهين هي
 مرغ اڏان ڪهني والا ٻه هي ڪه تاج سر پر رکهي هوئي ديوار پر ڪهڙا هي آنڪهين سُرخ
 بازو پهلاني هوئي دم اُلهي هوئي نهايت غيور اور سخي هميشه تڪيرو تهليل مين
 رهتا هي نماز ڪي وقت پهچاندا اور همساينڪو ياد دلانا اور نصيحت ڪرڻا هي
 صبح ڪي وقت اپني اڏان مين ٻه ڪهتا هي اي همسائي ڪي رهندي والو ياد ڪرو الله
 ڪنهن بهت دير سي سوتي هو موت اور خرابي ڪو نهين ياد ڪرتي دوزخ ڪي آگ
 سي خوف نهين ڪرتي بهشت ڪي مشتاق نهين هوئي الله ڪي نعمتون ڪا شڪر نهين
 ڪرتي ياد ڪرو اُس شخص ڪو ڪه سب لذتون ڪو نيست و نابود ڪريگا عاقبت ڪي
 راه ڪا توشه طيار ڪرو اگر چاهتي هو ڪه آتش دوزخ سي محفوظ رهو تو عبادت و
 پرهيزگاري ڪرو اور تيمر نڌا ڪرڻي والا ٻه ٿيلي پر ڪهڙا هوا هي رخساري سفيد بازو
 ابلق رُڪوع اور سجدون ڪي ڪثرت سي خميده قامت هورها هي نڌا ڪي وقت
 غافلون ڪو ياد دلانا اور بشارت ديتا هي بعد اُسڪي ٻه ڪهتا هي شڪر ڪرو الله ڪي
 نعمتون ڪا ڪه نعمت زياده هو اور خدا پر بدگمان ٺڪرو اور اڪثر مناجات مين
 خدا سي ٻه دعا مانگتا هي يا الله پناه مين رکه مڃهي شڪاري جانوروں اور گيدڙون
 اور آدميون ڪي بد ڪي اور ظليم جو ميري گوشت ڪهانيڪي واسطي مريضون

ڪيڪ سُرخاب ابايل کڻا ڪلنگ سنگخواره کُجشڪ فاخته قُمرِي ممولو بڻا بگله مَرغايي
 هزار داستان شُتر مَرغ وغيره يي سب حاضر هين شاه مَرغ ني طاوُس سي ڪها ڪه
 ايڪ ايڪ ڪو مَجھي دِڪاوي ڪه مين دِڪهون اور هرايڪ ڪي خصلت و صفت معلوم
 ڪرون ڪه اِس ڪام ڪي واسطي ڪون لائين هي

طاوُس ني ڪها هدهد جاسوس مُصاحبِ سُلیمان ابن داؤد ڪا به هي ڪه لباس رنگ
 برنگ ڪي پهنِي هُئي بيٺا هي وقت بولني ڪي اِس طرح جُھڪتا هي ڪه گويا رُڪوع اور
 سجدہ ڪرنا هي نيڪي ڪي واسطي حُڪم ڪرنا اور بدِي ڪو منع ڪرنا هي اُسي ني
 سُلیمان ابن داؤد ڪو شهرِ سبا ڪي خبر پُھنچائي اور به ڪها ڪه مين ني جو عجائب و
 غرايب جهان ڪي دِڪهي هين وي آپ ني بهي نهين دِڪهي چُناچُھ شهرِ سبا سي
 ايڪ خبر لايا هون آپ ڪي واسطي ڪه هرگز جهوڻ ڪا اُس مين دخل نهين وهان
 ايڪ رنڌي هي ڪه جِسڪي جاھ و حشم ڪي بيان مين زبان قاصر هي سلطنت اُس
 مُلڪ ڪي اُسيڪي اختيار مين هي اور ايڪ تخت نہايت بڙا هي ڪه اُسپر بيٺي هي
 غرض تمام جهان ڪي نعمتين اُسي بهان موجود هين ڪسي چيز ڪي ڪمي نهين مگر
 وه اور اُسيڪي قوم ڪي لوڪ سخت گُمره هين خُدا ڪو نهين مانتي آفتاب ڪا سجدہ
 ڪرتي هين شيطان ني از بسڪه اُن لوگون ڪو گُمره ڪيا هي ضلالت ڪو عين عبادت
 جانتي هين خالقِ ڪريم جِسني پيدا ڪيا زمين و آسمان و عرش اور تمام ظاهر و

و خراب هيڻ بعد اُسکي شيرني گيدڙ سي ڪها ڪه تو اب رخصت هو وهان جنون
کي پادشاه کي روبرو جاڪر جس بانت کي واسطي مقرر هوا هي اسکا سراجام کر

فصل ۱۱

فصل دوسري قاصد کي بيان مہن

دوسري قاصد ني جس گهڙي طاڀرون کي پادشاه شاه مرغ کي پاس جاڪر احوال ظاهر
ڪيا اُسي ماجرا حيوانون کا سُکر حُڪم ڪيا ڪه سب طاڀر آنڪر حاضر هون چنانچه
انواع و اقسام کي طاڀر جنگلي پهاري درياي نہايت ڪثرت سي ڪه جنکا شمار خدا
کي سوا کوئي نہجاني بموجب حُڪم کي آڪر جمع هوئي شاه مرغ ني اُسي ڪها ڪه
اُسي دعويٰ ڪرتي هيڻ ڪه سب حيوانات هماري غلام اور هم اُنکي مالڪ هيڻ
اسواسطي بهت حيوان جنون کي پادشاه کي سامهني انسانون سي مُناظره ڪرتي هيڻ
بعد اُسکي طاؤس وزير سي ڪها ڪه طاڀرون مين کون گويا و فصيح زياده هي ڪه وهان
بهيجتي کي لائق هو اور انسانون سي جاڪر مُناظره ڪري طاؤس ني ڪها بهان طاڀرون
کي جماعت حاضر هي جسکو فرمائي وهان جاري شاه مرغ ني ڪها مڃي سب
کا نام بتلا دي ڪه مين انهن پهچانون طاؤس ني ڪها هدهد مرغ ڪيوتري تير بلبل

فساد و نقصان نهين هي ته اُنکي فوج کي مددگار جدا هوکر دشمن سي جا ملين
 اسواسطي ته پي جاڪر اُسکو اوقاتِ غفلت اور تمام نيڪ و بد اور ساري بهيد سي
 اطلاع ڪرڊينگي اور هرايڪٽ امر سي اُسي آگاه ڪرکي راهين پوشيده اور بهت سي مڪر
 بتلا ديويديگي . به سب پادشاهون کي واسطي اور فوج کي لڻي نهايت فساد
 عظيم هي خدا اُن ٻلي اور ڪُتون مين ڪهڻي برڪت نڪري رڀڇه ني ڪها جو ڪچه
 پادشاه ني چاهه خدا ني وهي ڪُتون کي سانه ڪيا اور پادشاه کي دعا قبول کي اُنکي
 نسل سي خير و برڪت اُٿاڪر بکريون کو ڊي پادشاه ني ڪها به ڪيونڪر هي اُسي
 بيان ڪر رڀڇه ني ڪها اسواسطي ته جني کي وقت نهايت شدت و سختت سي
 آڻه ڊس بچي اور ڪهڻي اُسي بهي زياده جنتي هي مگر ڪيئي ڪسي ني بستني يا
 جنگل مين ڪُتون کا بهت سا غول نديڪها حالانڪه اُنهن کوئي ڊيچ نهين ڪرتا اور
 بکريان باوجود اِسکي ته تمام سال مين ايڪٽ يا ڊو بچي جنتي هين اور هميشه ڊيچ
 هوتي هين پهر بهي گلي کي گلي جنگلون اور بستيون مين نظر آتي هين ته شمار
 نهين هو سڪتا اسکا سبب به هي ته ڪُتي اور ٻلي کي بچون کو ڪهائي کي باعث
 بهت سي آفتين پهاڻچي هين اور ڪهائي کي اختلاف کي سبب وي امراضِ مختلف
 ته ڪسي ڊرند کو نهين هوتي اُنهن هوتي هين اور اپني بدي اور آدميون کي
 ايذا کي باعث زندگي بهي اُنکي اور اُنکي اولاد کي ڪم هوتي هي اسواسطي دليل

اُنسي جا ملي هين اور درندون کي گرفتاري کي واسطي اُنکي مدد اور اعانت
کرتي هين

پادشاه ني پوچها كه ڪٿي ڪس وقت سي انسانون سي مانوس هون ٿي هين ريجهه ني
کها جس وقت سي بني قابيل بني هابيل پر غالب آئي پادشاه ني کها يهه احوال
کيونکر هي اُسي بيان کر ريجهه ني کها جس گهڙي قابيل ني اپني بهائي کو جسکا نام
هابيل تها قتل ڪيا بني هابيل ني بني قابيل سي قصاص چاها اور اُنسي لڙائي کي
آخر بني قابيل غالب آئي شڪست ديکر تمام مال اُنکالوٽ ليا اور مواشي بيل
اونٽ گدهي خچر سب لوٽکر بهت مالدار هوڳي آپس مين دعوتين کين طرح
طرح کي کهاڻي پکواڻي حيوانون کو ذبح کرکي کلي پائي اُنکي جابجا اپني هرايڪ
شهر اور گانون کي گرد بگرد پهنگواڻي بلي اور کٽون ني جو يهه گوشت کي کثرت
اور کهاڻي پميني کي وسعت ديکهي اپني ابنائي جنس کو چهوڙر رغبت سي اُنکي
بستيون مين آي اور معين و مدد گار هون ٿي آج تڪ اُنسي ملي جلي رهي هين

شير ني جب يهه قصه سنا نهايت متاثر ٿي هيا ريجهه ني پادشاه سي پوچها كه بلي
اور کٽون ني جو اپني ابنائي جنس سي مفارقت کي آپ کو اسکا افسوس ڪيا هي
شير ني کها مڃهي اُنکي جانيڪا ڪجهه افسوس نهين مگر تائسڻ اس بات کا هي كه
حکيمون ني کها هي پادشاهونکي واسطي انتظام و بندوبست مين اُسي زياده ڪوئي

هين پادشاه في ڪها اسڪا ڪيا سبب هي ڪه وي انسانون سي اتنا مربوط هوڪر درندون

پر حمله ڪرتي هين اپني همجنسون ڪو چيو ڏگر غير جنس ڪي شريڪت هئي

اس بات سي رڳو ڪي سوا ڪوئي وقت نه ٿا اُسي ڪها اسڪا سبب مين جاننا

هون پادشاه في ڪها بيان ڪر رڳو في ڪها ڪتون في طبائع ڪي موافقت اور اخلاق

ڪي مڃانست ڪي سبب آدميون سي ارتباط بهم پهنچايا هي اسڪي سوا بهت سي

لذتين ڪها پيني ڪي وهان حاصل هوتي هين اور طبيعتون مين انڪي حرص و بخل

اور اخلاق بد مثل آدميون ڪي هي بهه زياده موجب موافقت ڪا هي اور درند

ان بدبون سي ڪناره ڪرتي هين سبب اسڪا بهه هي ڪه ڪتي گوشت ڪها تي هين

ڪچا پکا حلال حرام تر و خشڪ نمکين بي نمک اچتا برا جيسا پاتي هين اسڪي سوا

پهل پهلاري ساڳ پات روئي دال دوده دهی ڪها مڙيا گهي تيل شهد حلوا ستو

اور جو اقسام آدميون ڪي ڪها ڪي هين سبب ڪها تي هين ڪچو نهين چيو ڏگر

طمع و حرص ڪي باعث ذليل و خراب ڪتني هين اگر ڪسي مرد يا عورت يا لڙڪي

ڪي هاتھ مين روئي يا ڪچو اور ڪها ڪي چيز ڏيکھتي هين طمع سي دم اور سر

هلاتي هين اگر اُسي حيا سي ايڪ آده ٽڪرا انڪي آگي ڏال ديا ڪس طرح جلد

ڏوگر اسڪو اُها لپتي هين ڪه دوسرا لپني نه پوي بي سبب بدبان انسانون

مين بهي هين اس موافقت ڪي باعث ڪتي اپني انباي جنس ڪو چيو ڏگر

اُسکي طرف داري کي واسطي مسلک امانت و هدايت سي متزلزل هوکر چاهُ
 خيانت و ضلالت مين سر کي بهل گري دوسري شهر مين کسي نوع سي اگر فراغت
 حاصل هو اُسکي واسطي ره نجاوي جلد بهري اور اپني مالک کو جو کچه سنا اور
 ديکها هو اُسي آکر اطلاع کري جيسا که حق نصيحت و امانت کا مالک سي چاهي
 بجالاوي کسي خوف کي سبب احکام فاصدي مين کوئي دقيقه فرو گذاشت نکرې
 کيونکه قاصد پر سب پيغام پهناچانا واجب هي

بعد اُسکي چيتي سي کہا که تيري نزديک اس گروه مين کون ايسا هي که اس امر
 کي لياقت رکھتا هو چيتي ني کہا اس کام کي واسطي سواي گيدڙ کي کوئي بهتر
 نهين هي شير ني گيدڙ سي کہا چيتي ني جو تيري واسطي تجويز کيا هي تو اس
 مين کيا کھتا هي گيدڙ ني کہا چيتا سچ کھتا هي خدا اُسکو جزاي نيک ديوي اور
 مُراد کو پهناچاوي پادشاه ني کہا که تو اگر وهان جا کر اپني ابناي جنس کي طرف
 سي مُناظره کري جس وقت وهان سي مُراجعت کريگا سرفراز هوگا اور انعام پايوگا
 گيدڙ ني کہا مين پادشاه کي تابع هون ليکن وهان ابناي جنس ميري بهت دشمن
 هين اُسکي کيا تدبير کروں پادشاه ني پوچها وي کون هين گيدڙ ني کہا کتي ميري
 ساتھ نيک دشمني رکھتي هين پادشاه کو کيا معلوم نهين هي که وي آدميون سي
 نهايت مانوس و مالوف هو رهي هين درندون کي پکڙي کي لئي اُنکي مدد کرتي

خصلتين شيطاني اختيار کي هين شب و روز مڪابري و مجادلي مين اور ايڪ دوسري کي غيبت و بددي مين رهتا هي. اسي طرح حاڪمون اور پادشاهون تي بيي طريقي عدالت و انصاف سي مڪرِف هوڪر ظلم و بدعت کي راه اختيار کي هي پادشاه تي ڪها تو سچ ڪها هي مگر چاهي ڪه پادشاه ڪا قاصد فاضل و بزرگ هو حق سي نه پوري پس کون ايسا هي ڪه وهان پهچا چاهي ڪه قاصد کي سب خصلتين اُس مين هووين اس جماعت مين کوئي ايسا نهين ڪه وهان جاني کي لائق هو

فصل ۱۰

فصل قاصد کي بيان مين

چيتي تي شير سي پوچها ڪه وي کون سي خصلتين هين ڪه قاصد مين چاهين انهن بيان ڪيجي. پادشاه تي ڪها قاصد چاهي ڪه مردِ عاقل و خوش بيان هو جس بات کو سني فراموش نڪري بخوبي ياد رکهي رازِ دل کسي سي نڪهي امانت و اقرار ڪا حق جيسا چاهي بجالوي زياده گو نهو کسي بات مين اپني طرف سي فتولي نڪري جتنا اسي ڪه ديا هي اتناهي ڪهي جس بات مين پهچي والي کي بهتر پ هو اُس مين ڪوشش و جان فشاني ڪري اگر طرفِ ثاني ڪجهه طمع ديوي ايسا نهو ڪه

شفقت و مهرباني ڪرتي هين جس مين صلاح و فلاح رعايا کي هو اسي مين مصروف رهي اور رعيت کو لازم هي که بهر صورت پادشاه کي اطاعت و خدمتگاري و جانفشاني مين حاضر رهي اور جو هنر اور صنعت که آپ جانتی هو پادشاه کو بنلا ديوي اور عيب و هنر پر اُسي اطلاع کري خدمت گذاري کا حق جيسا چاهي بجالوي اور اني احتياج کو پادشاه سي ظاهر کري اُسي مدد اور اعانت چاهي شيرني کہا تو سچ کہتا هي اب اس مُقدمي مين کيا صلاح ديتا هي چيتي ني کہا هميشه ستاره اقبال کا روشن و منور اور پادشاه سدا منصور و مظهر رهي اگروهان قوت و علمي اور شجاعت و حسد کا کام هو اُسکي واسطي مين هون مُجهي آپ رخصت کيجي که وهان جاکر بخوبي اُسکا سرانجام کرون پادشاه ني کہا ان کامون مين وهان کوئي بهي نهين هي بي سب خصلتين آدميون کي پادشاهون اور اميرون کي فوج کي واسطي چاهي ان امرون کي لايڻ وهي هين اسواسطي که اگرچه ظاهر مين صورت و شکل اُنکي مانند فرشتون کي هي مگر سیرتین اُنکي مثل سماع و بهائم کي هين ليکن جو که علما و فقها اور صاحب تميز هين اخلاق و اوصاف اُنکي مانند فرشتون کي هين وهان بهيجني کي واسطي کون ايسا هي که جاکر حيوانون کي طرف سي مُناظره کري چيتي ني کہا سچ هي ليکن اب آدميون کي علما و فقها ني بهر طريق جسي اخلاق ملڪي کهتي هين چهوڙڪر

بيٺڙي طرح طرح جي بندر نيولي غرض ته انواع و اقسام جي جانور گوشت، کهاڻي والي
 اور چڻگل مارڻي هاري خدمت ميئن حاضر هوئي پادشاه تي جو ڪجهه قاصد جي زباني
 سنا ته اُني بيان ڪيا اور فرمايا ته تُم ميئن ڪون ايسا هي ته وهان جاڪر حيوانون
 ڪا شريڪت هوي جسوقت وهان جاوي اور دليل و حجت سي غالب آوي اسوقت
 جو ڪجهه مڃهه سي طلب ڪريگا ميئن اُسي ڏونگا اور بزرگي بخشونگا سب ڏرند
 ٻه سئو ائڪ گهڙي اس فڪر ميئن متامل هوئي ته اس ڪام جي لائق ڪوئي هي يا
 نهين چيتا جو وزير ته اُني شير سي عرض ڪيا ته تو همارا پادشاه و سردار هي
 اور هم تيري تابع و رعيت هين پادشاه ڪو چاهي ته هرايڪت امر ميئن بصلاح و
 تدبير اور دانشمندون سي مشوره ڪري حڪم ڪري اور رعيت ڪو چاهي ته پادشاه ڪا
 حڪم گوش دل سي سني اور هرايڪت بات ميئن اُسي اطاعت ڪري اسواسطي ته
 پادشاه همزله سر ڪي اور رعيت بجاي اعضا ڪي هي جب ته پادشاه و رعيت
 اپني اپني طور طريق پر رهين سب اُمور درست اور ملڪ ميئن بندوبست رهتا
 هي پادشاه تي چيتي سي پوچها وي ڪون سي خصلتين هين ته پادشاه و رعيت
 پر واجب هين انهن بيان ڪر

چيتي تي ڪها پادشاه ڪو چاهي ته عادل و شجاع و دانشمند هو هرايڪت امر
 ميئن تامل ڪري رعيت پر اسطرح مهرباني و شفقت ڪري جسطرح اولاد پر ماباپ

اور ہم اُنکی مالکِ ہمیں شیر فی پوچھا کہ انسان کس چیز سی فخر کرتی ہیں اگر زور قوت شجاعت دلیری حملہ کرنا کودنا پھاندنا چنگل مارنا لڑنا بھڑانا انہیں کسی چیز سی فخر کرتی ہوں میں ابھی اپنی فوج کو روانہ کروں کہ وہاں جاکر ایک حملی میں اُنہیں مُتفرق اور پراگندہ کر دیوی قاصد فی کہا بعضی اُن خصلتوں سی بھی فخر کرتی ساتھ اسکی بہت سی عمل اور صنعتیں اور حیلہ و مکر ڈھال تلوار برچھی نیزہ پیش قبض چھری تیر کمان اور بہت سی ہتھیار بنا جانتی ہیں درندوں کی چنگل اور دانتوں کی واسطی بدن کوزرہ بکتر چلتہ نمد خود سی چھپائی ہیں کہ اُنکی دانت اور چنگل ہرگز بدن میں اثر نہ کریں درندوں وحشیوں کی پکڑی کی لٹی بہت سی مکر و حیلی کرتی ہیں جال اور پھندی بناتی ہیں خندقیں اور کوئی اور غار کھود کر منہ اُنکی مٹی اور گھاس سی الگ بند کرتی ہیں جسوقت حیوان نادانستہ اُنہیں جاکر گرتی ہیں پھر وہاں سی نکلنا محال ہوتا لیکن جنوں کی پادشاہ کی سامہنی اُن خصلتوں کا کچھ ذکر نہیں ہی وہاں فصاحت بیان اور جودت زبان غلبہ عقل و تمیزان سب چیزوں کی واسطی دلیلیں اور حجتیں بیان ہوتی ہیں

جسوقت پادشاہ فی قاصد کی زبانی سنا ایک گھڑی مُتفکر ہو کر حکم کیا کہ ہاں سب درند ہماری فوج کی آویں بموجب حکم کی قسم قسم کی درندی شیر

حيوانون تي ڪها بس ٻيهي صلاح هي ڄڻاڻجهه ڇپه ڦاڻڍ جو نهايت معتبر تهى هرايڪٽ طرف بهيڃني ڪي واسطي تجويز هوئي انمين سي ايڪٽ درندون ڪي لڻي دوسرا پرندون ڪي واسطي تيسرا شڪاري جانورون ڪي واسطي چوتها حشرات الارض يعني ڪيچوي بير بهوئي وغيره ڪي واسطي پانچوان هوام يعني ڪيڙي مڪوڙي سانڍ بچيو ڪي واسطي ڇههئا درياڻي جانورون ڪي واسطي مقرر ڪرڪي هرايڪٽ طرف روانه ڪيا

فصل ۹

فصل پهلي ڦاڻڍ ڪي احوال مين

پهلي ڦاڻڍ تي جس گهڙي درندون ڪي پادشاهه ابولڪارث يعني شير ڪي پاس جاڪر ڪها ڪه آدميون اور حيوانون مين جنون ڪي پادشاهه ڪي سامهني منظره هو رها هي حيوانون تي ڦاڻڍون ڪو سب حيوانات ڪي طرف روانه ڪيا هي ڪه آڪر اُنڪي مدد ڪرين ڪجهه ڪو بهي آپ ڪي خدمت مين بهيڃاهي ايڪٽ سردار اپني فوج سي مير ڪي سانڻه ڪر ڏيڃئي ڪه وهان چلڪر اپني اڻاي جنس ڪا شريڪٽ هووي جسوقت اُسڪي نوبت آوي انسانون سي منظره ڪري پادشاهه تي ڦاڻڍ سي پوچها ڪه انسان حيوانون سي ڪيا دعويٰ ڪرتي مين اُسني ڪها ڪه وي ڪهتي مين ڪه سب حيوان هماري غلام

ديوي آڄ توهم پر ڪجهه مهربان هوا هي مگر بادشاهه ڪو لازم نهي ڪه بغير سني
 دليل و حجت ڪي حڪم ڪري اور دليل و حجت فصاحت بيان اور طلاقت زبان
 سي ثابت هوتي هي چنانچه پيغمبري فرمايا هي تُم جو خصوصيت ڪرتي هئي
 ميري پاس آتي هو اور ايڪ دوسري سي دليل و حجت مين هوشيار زياده هي
 اُسڪي واسطي مين حڪم ڪرنا هون پس اگر نادانسته ايڪ ڪا حق دوسري ڪي طرف
 جاي چاهئي ڪه وه نليوي اگر ليويگا تو اُسڪي واسطي نار جهنم مقرر ڪرونگا انسان
 بهي فصاحت بيان اور جودت زبان همسي زياده رهندي هين همڪو خوف هي اسڪا
 ڪه اُنڪي چرب زباني سي دليل و حجت مين هم هار جاوين اور وي غالب رهن
 تمهاري نزديڪ اُسڪي ڪيا تدبير هي اس مين خوب سا تامل ڪيا چاهئي سب ملڪ
 جو تامل و فڪر ڪرينگي تو ايڪ نه ايڪ بات اچي نڪل هي آويگي
 ايڪ ئي ڪها ميري نزديڪ يه صلاح هي ڪه قاصدون ڪو سب حيوانون ڪي پاس
 پهچ ڪراپدا احوال ظاهر ڪرين اور انهن ڪها پهچين ڪه اپني وڪيلون اور خطيمون ڪو
 هماري بهان روانه ڪرين ڪه وي سب بهان آڪر هماري مددگار هووين ڪيونڪه هرايڪ
 جنس مين ايڪ بُزرگي اور عقل و فصاحت هي ڪه دوسري مين نهي هي جب
 ڪه بهت سي يارو مددگار جمع هووينگي ايڪ صورت مُخلصي اور فلاح ڪي هو
 جايگي اور مدد اُسي الله سي هي وه جسڪي مدد چاهتا هي ڪرنا هي سب

نه لایمُو اگر تخفیف و احسان کُرنی پر راضی هو تو مُضایقه نہیں اِس واسطی کہ پی حیوان بھی جاندار هین همارا تُمھارا سا گوشت پوست رکھتی هین اُنکو بھی زیادہ تکلیف سی ایذا پہنچتی هی تُمہی کوئی نیکی ایسی نہیں کی تھی کہ جس کی سبب یہ جزا ملی کہ خُدا ئی اِن حیوانون کو تُمھاری تابع کیا اور نہ انھون لی کوئی گُناہ ایسا کیا تھا کہ اُسکی سبب خُدا ئی یہ سزا دی کہ اِس عذاب میں گرفتار ہوئی وہ مالک هی جو چاہتا هی سو کرتا هی اُسکی حُکم کا کوئی پھیرنی والا نہیں هی

فصل ۸

فصل حیوان کی مشوری میں

پادشاہ جس وقت مجلس سی اُٹھا اور سب رُخصت ہوکر اپنی اپنی مکانون میں گئی بہایم بھی جمع ہوکر آپس میں صلاح و مشوری کرنی لگی ایکٹ فی کہا کہ آج جو مناظرہ ہماری اور دُشمنون کی بیچ هوا سب سنا تُمہی اور قضیہ هنوز فیصل نہ هوا اب تُمھاری نزدیک کیا صلاح هی ایکٹ فی کہا کہ صُبح کو ہم جاکر پادشاہ کی آگی روئنگی اور اُنکی ظلم کا شکوہ کرینگی شاید پادشاہ رحم کرکی قید سی چھڑا

اشرابي تي ڪها هم اسڪا جواب ٻه ڏيويڻي ڪه ڪاغذ شرعي هماري پاس تهئي سب
طوفان مين ڏوب گئي اور قاضي اڪر ڪهي ڪه تم اس بات پر قسم ڪهاو ڪه ٻي هماري
غلام هين اسوقت هم ڪهينگي ڪه قسم منڪرسي چاهيني اور هم مدعي هين ايڪ
تي ڪها اڪر قاضي حيوانون سي قسم ليوي اور وي قسم ڪهاڪر ڪهين ڪه هم انڪي غلام
نهي هين اسوقت ڪيا تدبير ڪي جاويڻي ڊوسري تي جواب ڏيا ڪه هم ٻه ڪهينگي
ڪه حيوانون تي جهوڻي قسم ڪئي هماري پاس بهت سي دلايل هين ڪه اس دعوي
پر دلالت ڪري هين ايڪ تي ڪها اڪر قاضي حڪم ڪري ڪه انهن بيچين اور قيمت
ليوين اسوقت ڪيا ڪرو آبادي ڪي جو رهندي والي تهئي انهن تي ڪها ڪه هم بيچڪر
قيمت لي ليويڻي اور جو جنگل و ويراني ڪي باشندي تهئي عرب اور ترڪ
وغبره انهن تي ڪها ٻه نهين هوگا اڪر هم اسر عمل ڪرين تو هلاڪ هو جاويڻي اسڪا
ڏڪر نڪرو جو ڪه انڪي بيچني پر راضي هوئي تهئي انهن تي ڪها اسمين خلل ڪيا هي
انهن تي اسڪا جواب ڏيا ڪه اڪر حيوانون ڪو هم بيچين تو نهايت تڪليف اٿهاري
دوده پيدا ڪرشت ڪهانا ڪهال بال سي لباس بنانا اسڪي سوا اور مصارف مين لانا ٻي
فايدي سب جاتي رهينگي اس زندگي سي موت بهلي هي ٻي تڪليف آبادي
ڪي رهندي والون پر بهي هوويڻي وي بهي ان حيوانون سي بهت سي احتياج رڪهي
هين هرگز انڪي بيچني اور آزاد ڪرني ڪا اراده نه ڪيجو بلڪه اسڪا خيال بهي جي مين

هي ڪه رعايا پر عدل و انصاف اور ضعيفون کي مدد اور اعانت ڪرين ظالمون ڪو
اپني ملڪ سي نڪال ڪر خلق مٿن احڪام شريعت کي جاري ڪرين ڪيونڪه روز
قيامت ڪو پُرسش انهن سي هوندي اڳي ايڪڙ تي ڪها اڳر پادشاه قاضي سي هماري
انفصال کي لڻي ڪهي تو قاضي ٽين حڪمون مٿن ايڪڙ حڪم ڪريگا اسوقت ڪيا ڪيا
چاهي سب تي ڪها ڪه قاضي نايب ني اور پادشاه نڳهان دين هي انکي حڪم
سي ڪس طرح پهر نهن سگهي ايڪڙ تي ڪها اڳر قاضي حڪم ڪري ڪه حيوانون ڪو
آزاد ڪرو اور ڇهونڙو تو ڪيا ڪرو ڪي دوسري تي ڪها ڪه ٻه جواب ديني ڪه هم انکي
مالڪ موروثي هين اور پي هماري جد و ابا کي وقت سي غلامي مٿن چلي آئي
هين همين اختيار هي چاهين انهن ڇهونڙن اور آزاد ڪرين اور چاهين نڇهونڙن
پهر ايڪڙ تي ڪها اڳر قاضي ڪهي ڪه شرعي کاغذ يا گواهون سي ثابت ڪرو ڪه پي
هماري غلام موروثي هين ايڪڙ تي اسکا جواب ديا ڪه هم اپني دوستون ڪو جو
عادل هين لاڪر گواه گذرانينگي اُسن تي ڪها اڳر قاضي ڪهي ڪه آدميون کي گواهي
معتبر نهن هي اسواسطي ڪه پي سب حيوانون کي دشمن هين اور دشمنون کي
گواهي شرع مٿن سني نهن جاني يا ڪهي ڪه بيع نامه اور سرخط ڪهان هي اڳر
سچي هو تو اُسي لاڪر حاضر ڪرو اسوقت ڪيا تدبير کي جوي
ٻه بات سُني هي سب ڇپڪي هورهي ڪي تي ڪجهه جواب نه ديا مگر ايڪڙ

پوڇڻا وٺ ڪيا هي ڪها ته قاضي مُفتي کي حُڪم ڪا ٻڌا ڏڙ هي سب ٽي ڪها ٻه هر
 ٻي سھل هي انھين ٻي ڪچھ. رشوت ديڪر راضي ڪرينگي آخروي ٻي ھماري مرصپ
 کي موافق ڪچھ حيلي شرعي ڪرکي حُڪم ڪرينگي ليڪن صاحب العزيمت مردِ عاقل
 اور دين دار هي ڪسيکي طرف داري نڪريگا احيانا پادشاه ٽي اُسي مشوره ڪيا تو خوف
 هي ڪه مبادا ھماري غلامون کي سعي پادشاه سي ڪرکي ھماري ھاتھون سي نڪال
 ديوي

ايڪ ٽي ڪها تو سچ ڪها هي ليڪن پادشاه ٽي اڱر حڪيمون سي مشوره ڪيا تو انکي
 رائيڻ آپس مين مُختلف ھين ايڪ دوسري کي مُخالِف ڪھيگا کوڻي بات منقح ٺھين
 ھوڻي کي ايڪ ٽي ڪها اڱر پادشاه قاضيون اور مُفتيون سي مشوره ڪري تو ٻي ھماري
 حق مين ڪيا ڪھينگي دوسري ٽي ڪها عالمون ڪا فتوا ان تين صورتون سي خالي ٺھين
 يا حُڪم ڪرينگي ڪه حيوانون ڪو آزاد ڪرين يا ڪھينگي انھين ٻيچ ڪر قيمت ليوين يا
 ڪھينگي ڪه انڪو زياده تڪليف نديوين تخفيف اور احسان ڪرين شرع مين ٻي ٽي
 صورتين ھين ايڪ ٽي ڪها اڱر پادشاه وزير سي مشوره ڪري معلوم ٺھين ڪه وزير
 ڪيا صلاح ديوي دوسري ٽي ڪها مين جانناھون ٻه ڪھيگا ڪه ان حيوانون ٽي ھماري
 مُلڪ مين آڪر پناه لي هي اور مظلوم ھين اُنکي مدد پادشاه پر لازم هي اسواسطي
 ڪه سلاطين خليفه خدا ڪھلاني ھين الله تعاليٰ ٽي اُنڪو اس لئي روي زمين پر مُسلط ڪيا

فصل ۷

په فصل انسانوں کي مشوري ۽ مين

پادشاه پهان اپني وزير اور اعيان و ارکان سي خلوت مين ءشورت کرتا تھا انسان بهي وهان اپني مڪان مين ستر آندمي جدي جدي شهرون کي رهنِي والي مجتمِع هوکر آپس مين صلاحين کر رهي تهي جسکي خيال مين جو گذرتا کھتا ايڪ ني کها که هماري اور غلامون کي درميان جو کُچه کلمه کلام آج هوا تُم سب ني سنا اور قصيه هنوز فيصل نهوا کُچه تُمهين معلوم هوتا هي که پادشاه ني هماري حق مين کيا تَهرايا هي سب ني کها همين کيا معلوم مگر اتنا جانتِي هين که پادشاه اسي فِکر مين گُبرارها هي شايد کل باهر نه نِکلي دوسري ني کها که مين به جانتا هون که کل وزير سي خلوت مين هماري مُقدمي کا مشوره کري کسي ني کها حکيمون اور عالمون کو جمع کرکي کل مصلحت کريگا کوئي بولا به نهين معلوم که حکما هماري حق مين کيا صلاح ديويں پر به جانتِي هين که پادشاه همسي موافق هي اور هماري سانه اعتقاد نيڪ رکھتا هي ايڪ ني کها وزير کا خوف هي ايسا نهو که همسي پور جاوي اور هماري حق مين ظلم کري دوسري ني کها به امر سهل هي وزير کو کُچه سُخفه تحايف ديکر اپني طرف کر ليويڻگي مگر ايڪ خطرہ هي سب ني

طرح فيصل کيچئي اور راضي ڪرڪي اپني مُلڪَ سي رخصت ڪيچئي حڪيم ڦي ڪها مصلحت نيڪ بعد تامل ڪي معلوم هوتي هي جلدِي مين ڪجهه نهين هو سڪتا ميرِي نزديڪ اب يهه صلاح هي ڪه پادشاه صُبح ڪو بارِ عام مين بيٺهي اور اُن سبڪو بلواڪر هرايڪ ڪي دليل و حُجّت سني بعد اُسڪي جو صلاح و مُناسب وقت جاني حُڪم ڪري صاحب العزيمت ڦي ڪها ڪه اِنسان نهايت فصيح و بليغ هين اور يي حيوان اس مين عاجز ڪجهه بول نهين سڪتي اِگر اُنڪي چرب زباني سي هارگئي اور ڪجهه جواب نه دي سڪي تو اِنڪو اُنهين ڪي حوالي ڪيچئي ڪا ڪه هميشه تڪليف اور عذاب مين رڪهين حڪيم ڦي ڪها يي اُنڪي قيد مين صبر و سُڪونت ڪرين زمانه هميشه برابر نهين گذرتا آخر خُدا مُخلصي ڪر ديويگا جس طرح بني اسرائيل ڪو فرعون ڪي عذاب سي نجات بَخشي اور آلِ داود ڪو بحدنصر ڪي ظُلم سي مُخلصي دي آلِ حمير ڪو آلِ تبع ڪي عذاب سي رهاڻي بَخشي آلِ سامان اور آلِ عدنان ڪو آلِ يونان اور آلِ اردشير ڪي ظُلم سي نجات دي يهه زمانه ڪسي پريڪسان نهين گذرتا مانند دايره چرخ ڪي هميشه اس عالم موجودات پر بموجب احڪام الهي ڪي پهرتا هي هزار برس مين ايڪَ مرتبه يا باره هزار برس مين يا چهٽيس هزار برس مين يا تين سي سائيه هزار برس مين يا ايڪَ ڏين مين جو ٽچاس هزار برس ڪي برابر هو ايڪَ مرتبه پهرتا هي سچ هي ڪه نيرنگي اس زمانه بوقلمون ڪي ڪسي ڪو

جس گھڙي حضرت عيسيٰ دُنيا ميں آئي اور تمام جن و انس کو دعوتِ اسلام کي کي اور هرايڪٽ کو طريقي هدايت بتلاکر فرمايا ته آسمان پر اسطرح جاگر فرشتون سي قُرب حاصل ڪرتي هين بعضي جن حضرت عيسيٰ کي دين ميں آکر عابد و پرهيزگار هوئي اور آسمان تڪ جاني لڳي هميشه آسمان کي خبر سُکر پنهان ڪاهنوں سي آکر ڪهتي تهئي جب ته الله تعاليٰ ني پيغمبرِ آخر الزمان کو پيدا ڪيا اور يي آسمان پر جاني سي موقوف هوئي اُسوقت ڪهني لڳي نهين معلوم دُنيا کي رهندي والرن کي واسطي بهه بُرا هوا يا خُدا اُنکو هدايت ڪيا چاهتا هي اور بعضي جن دين و اسلام قبول ڪرکي مُسلمان هوئي چنانچه اُنکي اور مُسلمانوں کي آج تڪ صلح چلبي جاتي هي

جب ته حڪيم بهه سب ڪهه چُڪا پهر بهه ڪها ته اي جنو اب اُنکو نه جهيڙو اور آپس ميں فساد نڪرو عداوتِ قديمي کو عبث ظاهر ڪرتي هو مال اُسکا اچها نهين هي بهه عداوت پتھر کي آڱھ هي جسوقت ظاهر هوئي تو ايڪ عالم کو جلا ديويگي خُدا پناه ميں رڪهي جس گھڙي يي دشمني ڪرکي هم پر غالب آئي تو کيسي خرابي و رسواي هي جب ته سب ني بهه عجيب قصه سنا هرايڪٽ ني سرجهڪايا اور مُتفڪر هوا پادشاه ني اُس حڪيم سي پوچها ته تيري نزديڪت ڪيا صلاح هي يي سب جو هماري پنهان نالشي آئي هين اور همسي پناه لي هي اُنکي جهڙي کو کس

لڳي هي اگر جن مدد نڪرتي جس طرح اور پادشاه هين ويسي ايڪڙ پي بهي هوتي
 اور هميشه اپني غيب دائي ظاهر ڪرڪي آدميون ڪو وهم مين ڏالشي تهي جس
 گهڙي حضرت سليمان ني وفات پائي اور جنون ڪو خبر نه هوئي سب حيران تهي ڪه
 حضرت سليمان ڪهان هين تب آدميون ڪو يقين هوا ڪه اگري غيب دان هوتي تو
 اتنا حيران نه هوتي اور بلقيس ڪي خبر جس وقت هدهد ڪي زباني حضرت
 سليمان ڪو پهنجي سب سي فرمايا ڪه ڪون ايسا هي ڪه بلقيس ڪا تخت قبل اُسڪي
 آئي ڪي اُٿا لاوي ايڪڙ جن ڪه نام اُسڪا اسنطوس بن ايوان تها فخر سي ڪهني لگا
 ڪه مين ايسا جلد اُٿا لون ڪه آپ اپني مڪان سي نه اُٿني پاوين حضرت
 سليمان ني ڪها ڪه مين چاهتا هون اسي بهي زياده جلدي هو آصف برخيا ني ڪه
 اسم اعظم ڄانتا تها ڪها ڪه مين ايڪڙ پل مين لونگا اور لي هي آيا جس وقت
 حضرت سليمان ني تخت ڏيڪها بيہوش هو گئي اور خدا ڪو سجدہ ڪيا جنون پر ظاهر
 هوا ڪه انسان همسي بزرگي زياده رڪهتي هين شرمندہ اور سرنگون هو ڪر وهان سي پھري
 اور سب آدمي انڪي پيچهي تاليان بجاتي هوئي چلي جن نہايت دليل هو ڪر بهاگي
 اور بغي هوگي حضرت سليمان ني انڪي پکڙي ڪي لئي پيچهي فوج بيچي اور بهت
 سي عمل انڪي قيد ڪري ڪي بتلا ڏي اور پھ ڪها ڪه جن اسطرح شيشي مين بند هوتي
 هين اور ڪتاب انهن عمليات مين تصنيف ڪي چنانچہ وه ڪتاب بعد انڪي وفات ڪي

کي اولاد کو بهي خيال گذرا که جنون في اُسکو سکھلایا اِسي اور بهي اُنکو جنون کي ساتھ دُشمني و عداوت هوئي اور انکي دفع کرن کي واسطي مکر و حيل کري لگي سحر افسون دُعا تعویذ شيشي ميں بند کرنا اور بهت سي عمل که جسي جنون کو تکليف پہنچي عداوت سي کرتي تهي اور هميشه اِسي فکر ميں رهي

جب که الله تعاليٰ ني حضرت ادریس پيغمبر کو بهيجا اُنھون ني آکر آدميون اور جنون ميں صلح کرو دي اور سب کو دين و اسلام کي راہ دکھلاي جن بهي آدميون کي ملڪ ميں آئي اور اِسي ملڪر آپس ميں رھني لگي اسي طرح طوفانِ ثاني تلک اور بعد اِسکي بهي حضرت ابراهيم خليل الله کي زماني تک بخوبي گذري جب که حضرت ابراهيم کو نمرود ني آگ ميں ڈالا پھر آدميون کو بهي گمان هوا که جنون ني نمرود کو گوپھن بنانا سکھایا اور يوسف کي بيانبيون ني جب يوسف کو کوئي ميں ڈالا اُسکو بهي اُنھون ني جنون کي فریب سي جانا بہ زيادہ سبب دُشمني کا هوا حضرت موسيٰ پيغمبر جب دُنيا ميں آئي اُنھون ني بهي آپس ميں اُسي صلح کرو دي اور بهت سي جن حضرت موسيٰ کي دين ميں آئي جب که حضرت سليمان ابن داود کو الله تعاليٰ ني تمام هفت اقليم کا پادشاه کيا اور روي زمين کي سب پادشاهون پر غلبہ ديا ساري جن و انس اُنکي تابع هوئي تب جنون ني ازراہ فخر کي آدميون سي کہا که سليمان کو بہہ سلطنت هماري مدد سي هاتہ۔

کرکي اُس درخت سي که جِسي اللہ تعالیٰ فی کھانا منع کیا تھا کُچھ کھایا لباسِ
 بہشتي جو پہني ہوئی تھی فی الفور سب بدن سي اُتر پڑا درختون کي پتي لیکر
 بدن چھپائي لگی لنبي لنبي بال جو سر پر تھی وي بهي گر گئی ننگي ہو گئی آفتاب
 کي گرمي سي رنگت متغیر اور سیاہ ہو گیا غرض رُسا ہوئی حیوانون ني جو یہ
 حال انکا دیکھا صورتين انکي انھين مکروہ معلوم ہوئیں نفرت سي بھاگی بي وہان
 نہایت ذلیل ہوئی فرشتون کو حکم ہوا کہ اب انکو بہشت سي نکال کر پہاڑ سي
 نیچي ڈال دو فرشتون ني ایسي جگہ ڈالا کہ وہان پھل پتي کُچھ نہ تھی بہر
 کیف زمین پر آکر ایک مدت تک اس غم والم مین رویا کُئي اور اپني حرکت
 سي بہت شرمندہ ہوئی جب کہ اس غم والم مین ایک زمانہ گذرا اللہ تعالیٰ
 ني رحم کرکي اُن کي توبہ کو قبول کیا اور گناہ بخشا ایک فرشتي کو زمین پر بھیجا
 اُسني یہاں آکر زمین کھودنا هل چوتنا بونا کائنا پیسنا خمیر کرنا روئی پکانا کپڑا بنا
 سینا لباس بنانا یہ سب اُنکو سکھایا جب کہ اولاد بہت سي ہوئی جن بهي
 آکر ملي درخت لگانا مکان بنانا اور بہت سي صنعتين انکو سکھائیں آپس مین اُنکي
 انکي دوستيان ہوئیں بہت مدت تک اسي طرح زندگي بسر کرتي تھی پر جب
 کبھی ابلیس لعین کي مکر و فریب کا مذکور آ جاتا ہر ایک آدمي کو جنون کي
 طرف سي بغض و حسد کا خیال گذرتا جس گھڑی قابیل ني ہابیل کو قتل کیا ہابیل

نہروں سی پانی پیتی بی محنت و مشقت بہ سب کچھ میسر تھا هل جوئنا
 کھیٽی کرنا پسنا پکانا کاٺنا کپڙا بنا دھونا بہہ ایکٺ بھی محنت اُنہین نہ تھین
 جیسا اس زمانی میں اولاد اُنکی ان بلاوں میں گرفتار ہی جسطرح اور حیوانات
 وہاں رھتی تھی اُسی طرح یی دونوں بحفظ و آرام تمام اوقات بسر کرتی کُچھ غم
 نہ تھا اور جتنی درخت و حیوان وہاں تھی سب کی نام اللہ تعالیٰ نی آدم کو
 بتلادیٔی اور فرشتوں سی نام اُن کا پرچہ یی تو جانتی نہ تھی حیران ہوکر چُپکی
 ہو رھی آدم سی جسوقت پوچھا اُنہوں نی پوچھتی ہی سب کی نام بتلادیٔی
 اور فائدہ و نقصان اُن کا سب بیان کیا فرشتوں نی جو بہ حال دیکھا سب کی
 سب تابع ہوئی اور آدم کو آپ سی بہتر جانا عزازیل نی جب کہ بہہ مرتبہ
 آدم کا دیکھا اور بھی بغض و حسد نی اُسکی ترقی کی اس فکر میں ہوا کہ کسی
 طرح مکرو فریب سی انکو ذلیل کیا چاہئی چنانچہ ایک دن ناصح بن کر اُنکی
 پاس گیا اور کہا اللہ تعالیٰ نی جو تمکو بُزرگی فصاحت و بیان کی عطا کی ہی آج
 تک بہہ نعمت کسی کو نہیں دی اگر اس درخت سی تم کچھ کھاو تو اُس سی
 زیادہ علم و فضل تمہیں حاصل ہو اور ہمیشہ بخوبی و آرام تمام یہاں رھو کینی
 موت نہ آوی سدا چین کیا کرو جس گھڑی اس معلون نی قسم کھا کر کہا میں
 تمہیں نصیحت کرتا ہوں یی اُس کی فریب میں آگئی حرص سی پیش دستی

اور آدم کي تابع هئوئي مگر عزازيل ني سجده نه کيا جهالت و حسد کي باعث خدا کي حُکم سي مُنکر هوا يه سمجها که آگي مين رئيس و مالکُتھا اب اُنکا تابع بنونگا اس لئي حسد و بُغض سي آدم کا دشمن هو گيا پھر الله تعالي ني فرشتون سي فرمايا که آدم کو جنت مين داخل کرو غرض جسوقت آدم بهشت مين پهتچي جناب الهي سي يون ارشاد هوا اي آدم تُم اپني قبيلي سميت اس بهشت مين رهو اور جو تمھارا جي چاهي خوشي سي کھاو مگر اس درخت کي پاس نجانئو اگر اسکي نزديک جاوگي تو گنهگار هوگي

يه جنت جو الله تعالي ني حضرت آدم کو رھني کي لئي عطا کي ايک باغ هي پورب طرف ياقوت کي پہاڙ پروھان کسي آدمي کا مقدور نهين که جاکر اُس پر چڙھ سگي زمين وهان کي اچھي هوا معتدل هميشه ايام بهار کي رھتي هيں نہرين بہت سي جاري درخت هري هري ميوجات بکثرت پھلي اور اقسام اقسام کي پھول پھل لگي حيوانات وهان کي کسي کو ستاتي نهين طاير خوش الحان خوبصورت رنگ برنگ کي ڏالون پر بيٺي چھچھي کيا کرتي هيں آدم و حوا وهان بخوشي رھني لگي اُن دونون کي سر پر بال بہت بڙي بڙي پاون تلک للکتي تھي تمام بدن اُنکا بالون سي چھپا رھتا اُسي نہایت زيب و جمال اُنکا تھانہرون کي کناري چمن مين بخوبي سير کرتي پھرتي اقسام اقسام کي ميوي کھاتي اور

ٻيٺان آکر جنون کو مارکر نکال دیا اور بهشتون کو قید و اسیر کر لیا اور آپ زمین پر
 رھڻي لڳي چنانچہ عزازیل ابلیس لعین جسنی حضرت آدم و حوا کو فریب دیا
 انھین قیدیون میں تھا عمر اُسکی بہت تھوڑی تھی کچھ جانتا نہ تھا انھین فرشتون
 میں پرورش پائی اور سب رسم و رسومات اُنکی اختیار کی جب کہ اُنکا علم سمجھکر
 جوان هوا اُس قوم کا سردار و رئیس بنا ہمیشہ امر و نہی کی احکام جاری کرتا
 جب کہ اِس پر بھی ایک زمانہ گذرا اللہ تعالیٰ فی اُن فرشتون سی جو روی زمین
 پر رھتی تھی کہا کہ خلیفہ زمین کا میں اُسکو کرونگا جو تُم میں سی نہیں ہی اور
 تُمھین آسمان پر بلا لوں گا بی فرشتی جو ایک مدت سی ٻيٺان رھتی تھی ٻيٺان
 کی جدائی کی سبب اِس بات کو سکروہ جان کر خدا کو یوں جواب دیا پیدا
 کیجیگا آپ اُس شخص کو جو روی زمین پر فساد اور خون ریزی کری جس طرح
 کہ جن کرتی تھی حالانکہ ہم تسبیح کرتی اور تحفہ پاکی جانتی ہیں اللہ تعالیٰ
 فی فرمایا جس فایدی کو ہم جانتی ہیں تُمھین اُسی کچھ خبر نہیں اور قسم ہی
 مچھکو اپنی کہ آدم اور اُسکی اولاد کی بعد کسی ملکت و جن اور حیوان کو زمین
 پر نہیں رکھنی گا غرض کہ جس گھڑی آدم کو اللہ تعالیٰ فی پیدا کرکے روح کو
 اُنکی جسم میں پھونکا اور اُن سی حوا کو پیدا کیا اُسوقت تمام فرشتون سی فرمایا
 کہ تُم سب ملکر آدم کو سجدہ کرو انھون فی بموجب حکم الہی کی سجدہ کیا

مطلع ڪر ڪه حقيقت اُسڪي ڪيا هي هم بهي معلوم ڪرين حڪيم ٺي ڪها آدميون
 اور جنون مين عداوتِ طبعي اور مخالفتِ جيلي قديم سي چلي آني هي ڪه
 بيان اُسڪا نهايت طول طويل هي پادشاه ٺي فرمايا ڪجهه تهوڙا سا جو بيان هو سڪي
 ابتدا سي بيان ڪر

فصل ۶

فصلِ انسان اور جنون ڪي مخالفت ڪي بيان مين

حڪيم ٺي بموجب حڪم پادشاه ڪي احوال اُسڪا يون ظاهر ڪيا ڪه اگلي زماني مين ڪه
 خدا ٺي آدم ڪو پيدا نه ڪيا تنها تمام روي زمين ٻر جن رهي تهي جنگل و آبادي اور
 دنيا سب اُنڪي عمل مين تها جب ڪه بهت دن گذري نبوت و شريعت دين
 و مملڪت اور بهت سي نعمتين حاصل هوين نافرماني اور گمراهي ڪري لڳي نبين ڪي
 و عيت و نصيحت ڪو نه مانا اور تمام روي زمين ٻر فساد ٻر پيا ڪيا اُن ڪي ظلم سي
 زمين اور جو رهي والي زمين ڪي تهي خدا ڪي درگاه مين نالشي هوئي اور فرياد و
 زاري ڪري لڳي جب ڪه ايڪ زمانه اور گذرا اور اُنڪي نفاق و ظلم ٺي روز بروز
 ترقي ڪي تب الله تعاليٰ ٺي ايڪ فوج ملايڪت ڪي روي زمين ٻر بهيچي اُنهن ٺي

حيوانون کي تدبير سي بهي ممڪن نهين هي بلڪه يهه مڪر و فريب جنون کا هي پادشاه ني کہا سچ هي اسمين کجهه شڪ نهين بي همين پر گمان کرينگي حکيم ني عرض کي که جهان پناه جسوقت بي حيوان اُنکي هاتهنون سي نڪل گئي اور اُنکي فائدون مين خلل آيا نهايت غم و تاشف کرينگي اور جنون کي دشمن هو جابنگي آگي سي تو دشمن هين هين اب زياده بغض و دشمني رکهينگي حکيمون ني کہا هي که مردِ عاقل وهي هي که دشمنون مين صلح کروا دي اور آپ اُنکي عداوت سي محفوظ رهي يهه بات سُنکر سب جنون ني کہا که يهه سچ نہتا هي بعد اُنکي ايک حکيم ني کہا که هم اُنکي عداوت سي کيون خوف کرين دشمني اُنکي هم سي پيش نه جانيگي جسم هماري آتشي اور نهايت لطيف و سُبڪ هين که آسمان پر اُتر جاني هين اور آدميون کي جسم مٿي کي هين نيچي هي رهي هين اوپر نهين جاسکتي هم ان مين بي تکليف چلي جاني اور ديکھتي هين بي همين نهين ديکھ سکتی پھر کس چيز کا خوف هي حکيم کيواني ني اسکا جواب ديا که افسوس تو کجهه نهين سمجھتا انسان اگرچه خاکی هين پر انهن بي ارواح فلکي اور نفوسِ ملڪي هين که هم پر فضيلت رکھتي هين اور بهت سي مڪر و حيلِي جانتِي هين اگلي زماني مين آدميون اور جنون مين بهت سي معرڪي هوئي هين که اُنکي سني سي عبرت آتي هي پادشاه ني کہا اُس احوال سي همين بهي

پادشاه کو نہایت ثوابِ عظیم ہوگا مین نی اُن کی حال پر رحم کرکے بطور نصیحت کی حُضور مین گذارش کی ہی اگر حُسن نیت سی پادشاهِ اس احسان کا قصد کری اللہ تعالیٰ بی پادشاه کی مدد اور اعانت کریگا خدا کی نعمتون کا بیہی شکر ہی کہ مظلومون کی مدد اور خلاصی کری لوگ کہتی ہین کہ بعضی پیغمبرون کی کتابون مین لکھا ہی کہ اللہ تعالیٰ فرمانا ہی ای پادشاه مین نی کُجھی روپ زمین پر اسواسطی نہیں مسلط کیا ہی کہ مال جمع کری اور دنیا کی حرص و ہوس مین مشغول رہی بلکہ اس لئی کہ مظلومون کی داد کو پہنچی کہ مین بی اُن کی داد کو پہنچتا ہون اگرچہ وی کافر ہون پادشاه نی پھر سب سی پوچھا کہ تم اسمین کیا کہتی ہو سب نی اُسکو پسند کیا اور کہا بیہی مناسب ہی مگر ایک حکیم کیوانی اس بات پر راضی نہ ہوا بعد دُعا و تسلیمات کی کہنی لگا کہ یہ کام بہت مشکل ہی کسی ڈھب سی ہو نہیں سکتا اسمین مفسدی اور خطری بہت سی ہین کہ پھروی کسی طرح اصلاح پذیر نہیں ہو سکیگی پادشاه نی کہا کُجھی اسمین کس چیز کا خوف ہی بیان کر کہ ہم بیہی معلوم کریں اُسنی عرض کی کہ حضرت جسنی یہ مخلصی کی صورت حیوانون کی واسطی بیان کی نہایت غلطی کی جس گھڑی بی آدمی صبح کو اُتھر حیوانون کو نہ پاونگی اور اُنکی بھاگنی سی خبردار ہونگی بیہی جانیدگی کہ یہ کام کسی انسان کا نہیں اور

سواري چل نهيڻ سگھي هرگز اُنکا بيچنا قبول نه ڪرينگي اور اِس حُڪم سي مُنڪر هو جاينگي پادشاه تي ڪها پهر تيري نزديڪ ڪيا بهتر هي اُسني ڪها سيري نزديڪ پيه صلاح هي ڪه پادشاه حيوانون ڪو حُڪم ڪري ڪه پي سب مُتفق هوڪر ايڪ هي رات قيد سي بھاگ ڪر اُنڪي مُلڪ سي دور نڪل جاوين جس طرح هرن پاڙهي اور بهت سي وحشي اور درند ان کا مُلڪ ڇوڙڪر بھاگ گئي هين صُبح ڪو جب ڪه پي آدمي اُنهيڻ نه پاوينگي کس پر اسباب لادينگي اور سوار هونگي لاچار هوڪر دور ڪي مُسافت ڪي باعث اُنڪي تلاش مين نه جا سڪينگي چڱي هوڪر بيٺه رهينگي اِس مين اُن حيوانون ڪي مُخلصي هو جاوينگي

پادشاه تي اِس بات ڪو پسند ڪيا اور سب سي پوڄها ڪه اُس تي جو ڪها تمھاري نزديڪ بهتر هي ايڪ حڪيم لقمان ڪي اولاد مين تها اُسني عرض ڪي ڪه پيه بات ڪچه خوب نهيڻ اور پيه امر نهايت خلاف عقل هي ڪسي طرح هو نهيڻ سگھتا اِس واسطي ڪه اڪثر حيوانات راتون ڪو اُن ڪي قيد مين بندهي اور قيدخاني ڪي دروازي بند ڇوڪيدار وهان مُتعين رھتي هين پي سب ڪيونڪر بھاگ سڪينگي صاحب عزيمت تي ڪها ڪه پادشاه اُس رات ڪو تمام جنون ڪو حُڪم ڪري ڪه وهان جاڪر قيدخاني ڪي دروازي اور حيوانون ڪي پاڻ ڪي رسيان ڪول ڪر نڪال دين اور سب ڇوڪيدارون ڪو گرفتار ڪر لين اور نه ڇوڙين جب تڪ ڪه وي سب ان ڪي مُلڪ سي دور نڪل جاوين اِس مين

ملڪَ ميں آڌر پناه لِي هي تمام حيوان آدميون کي ظُلم و تعدّي کا شڪوه ڪرڻي هيڻ
 ٻيہ صلاح بتاوُ ڪه اُن کي سانڍہ ڪيا ڪيا چاهئي اور مُعاملہ اُن کا کس طرح فيصل ڪيڻجي
 ايڪ عالم آلِ ناهيد سي حاضر ٿيا اُسي عرض ڪي ڪه ميرِي نزديڪت ٻيہ صواب
 هي ڪه ٻي سب جانور اپنا احوال اور جو ظُلم ڪه آدميون کي هاتھ سي اُٿايا
 هو لکين اور عالمن سي اس کا فتوا ليون. اگر کوئي صورت مُخلصي کي اُن کي
 واسطي ٿيهر يگي قاضي مُٿي حُڪم ڪردينگي ڪه ان کو بيچين يا آزاد ڪرين يا
 تڪليف ديني ميں تخفيف اور احسان ڪرين اگر آدميون ني حُڪم قاضيون کا نه مانا
 اور حيوان اُن کي ظُلم سي بھاڳي تو پھر اُن کا ڪُچھ قصور اور گناه نهين هي پادشاه
 ني ٻيہ سُن ڪر سب سي پوچھا ڪه تُم اسمين ڪيا ڪهتي هو سب ني ڪها نهايت
 خوب اور ٻيهي مصلحت وقت هي مگر صاحبِ عزيمت ني اس بات کو پسند
 نه ڪيا اور ڪها ڪه ٻي آدمي اگر حيوانون کي بيچني پر راضي هوئي قيمت اُن کي
 کون ديوڳا اُس فقيه ني ڪها پادشاه اُسي ڪها اتنا رُپيا اڪڻها پادشاه ڪهان سي
 پاويڳا فقيه ني ڪها بيت المال سي ديا جائیگا پھر اس صاحبِ عزيمت ني ڪها
 بيت المال ميں اتنا خزانہ ڪهان هي جو اُنکي قيمت کو ڪفايت ڪري اور بعضي
 آدمي بيچينگي بهي نهين حيوانون سي بهت سي احتياج رکھتي هيڻ اور قيمت
 کي ڪُچھ پرواه نهين رکھتي چنانچہ پادشاه و وزير اور بهت سي بهلي آدمي ڪه بي

فصل ۵

یہ فصل پادشاہ اور وزیر کی مشورے میں

جس گھڑی پادشاہ مجلس سی اُنھا بیدار وزیر سی خلوت میں کہا کہ سوال و جواب اُن آدمیوں اور حیوانوں کا سنا تو ہی اب کیا صلاح دیتا ہی اُس کا انفصال کیوں کر کیا چاہی کون سی بات تیری نزدیک بہتر ہی وزیر نہایت مردِ عاقل و ہوشیار تھا بعد آداب و تسلیمات کی دعائیں دیکر کہنی لگا کہ میری نزدیک یہ بہتر ہی کہ پادشاہ جنوں کی قاضیوں اور منشیوں اور حکیموں کو اپنی پاس بلوکر اس مقدمے میں مشورہ کری کیونکہ یہ قضیہ بڑا ہی معلوم نہیں کہ حق کس کی طرف آید ہی ایسی امروں میں مشورت ضرور ہی دو چار کی صلاح میں ایک بات منتج ہو جاتی ہی عاقل و دوراندیش کو لازم ہی کہ ایسی مشکل امروں میں بی صلاح و مشورت کی کچھ دخل نہ کری پادشاہ بی بموجب اُسکی کہنی کی حکم کیا کہ ہاں تمام اعیان و ارکان جنوں کی حاضر ہوں چنانچہ موافق اس تفصیل کی کہ قاضی آل برجیس مفتی آل ناہید دانشمند اولاد بیدار حکماء گروہ لقمان صاحب تجربہ بنی ہامان عقلا بنی کیوان اہل عزیمت آل بہرام کی حاضر ہوئی پادشاہ بی اُن سی فرمایا کہ بی انسان و حیوان ہماری یہاں نالشی آئی ہیں اور ہماری

عاقِل و هوشيار پر اُنکا ظلم ڇهيا نھين هي اِسي لُئي جن بهي اُن کا مُلڪ ڇھوڙڪر
 جنگل و بيا بان مين بھاڳي اور ٿيلي پھاڙون درياون مين جا ڇھي اُنکي بدنعلي
 اور بد اخلاقي کي سبب آبادي کا جانا بالڪل ڇھوڙ ديا جس پر بهي اُنکي خباثت
 سي مُخلصي نھين پاتي يھان تڪ همسي بدگمان اور بداعتقاد هين اگر کوئي
 لڙڪا يا عورت يا کوئي مرد جاھل احمق بيمار هو تو بهي ڪھتي هين ڪه جن کا آسيب
 يا سايه هوا هميشه دل مين وسواس رکھتي هين اور جنون کي سُرسِي پناه مانگتي
 هين

جب يھ بهي ڪھ چُڪا چوڊاري پُڪارڪر ڪھا صاحبو اب شام هوئي دربار برخاست
 رُخصت هو اپني اپني مڪانون مين جاو صُبح کو پھر حاضر هونا

سي نمايان هون پيئي حال جن و انس و ملڪ کا هي اگر کسي مين بهت سي
بزرگان هين تو ايڪ اده عيب بهي هي کمال اسي الله تعاليٰ کو هي اور کسي
کو نهين

جب که گدھا اس کلام سي فارغ هوا بيل ني کہا جس کسي کو الله ني بهت سي
نعمتين عطا کي هين اور دوسري کو نهين دين اُسکو لائق هي که شکر ادا کري يعني
اُن نعمتون مين دوسري کو شريڪ کري جس طرح که الله تعاليٰ ني آفتاب کو روشني
بخشي هي بهه اپني روشني سي تمام خلق پر فيض پہنچاتا هي اور کسي پر منت
نهين رکھتا ايسي هي مہتاب اور تمام ستاري موافق اپني اپني مرتبي کي خلق
کو روشني پہنچاتي هين اور کسي پر احسان نهين دھرتي اس طرح آدميون کو بي
لازم هي که الله تعاليٰ ني اُن کو بهت سي نعمتين دي هين بي حيوانون پر بخشش
کرين اور نهو رانکھين

جس وقت که بيل بهه کہہ چکا سب حيوان ڈاڑھ مار کر روئي اور کہني لگي اي
پادشاہ عادل هم پر رحم کر اور اُن ظالم آدميون کي ظلم سي هماري مُخلصي کر
جيتني حکيم اور عالم جنون کي حاضر تھي پادشاہ ني سُکر اُنکي طرف ديکھا اور کہا
کہ حيوانون ني جو ظلم اور بي رحمي اور تعدي آدميون کي بيان کي سني تُمني
اُنھون ني عرض کي کہ همني سني اور سب سچ هي رات دن ديکھتي هي هين کسي

اور پيٽ ڇاڪڙي آڱر ڪا مزا چڪهائي هين بي مروتِي اور بي رحمِي سي
احسان اور فايدي جو اُن سي اُلتائي هين يڪسر بهول جاني هين
جس وقت خرگوش آدمي اور گهوڙي کي مذمت سي فارغ هو چڪا گدهي بي اُسي
ڪها بس اِني مذمت نچاهيئي ڪون ايسا شخص هي ڪه جسڪو الله تعاليٰ بي بهت
سي فضيلتين اور نعمتين بخشين اور ايڪ نعمت سي ڪه اُن فضيلتون سي زياده
هو محروم نه رکيا اور ڪون ايسا هي ڪه سب نعمتون سي اُسي بي نصيب رکيا اور
ايڪ نعمت ڪه ڪسي ڪو نه دي اُسي نه عطا ڪي ايسا دنيا مين ڪوئي نهين ڪه
جس مين سب بُزرگيان اور نعمتين هون مهربانين اُس واهب بي منت ڪي ڪسي
جنس مين مڪمّر نهين بخشين اُسکي سب پر هين مگر ڪسي پر بهت ڪسي پر
تپوڙي جسڪو مرتبه خاوندِي ڪا بخشا اُسڪو داغ غلامي ڪا بهي ديا آفتاب و ماهتاب
ڪو ڪيسا ڪجهه مرتبه بخشا نور ظهور بُزرگي برتري بي سب خوبيان اور بُزرگيان عطا
ڪين يهان تڪ ڪه بعضي قومون بي اِن ڪو جهالت سي اپنا خدا سمجها پهر بهي
گهن ڪي عيب سي محفوظ نه رکيا اِس واسطي ڪه عقلمندون ڪي نزديڪ بهه دليل
هو ڪه اڳر بي خدا هوتي تو کيو تاريڪ نهوتي اور نه گهٽي اِسي طرح تمام ستارون ڪو
روشنِي اور چمڪ بخشين ساڻه اِسکي بهه بهي هي ڪه آفتاب ڪي روشني مين
ڇهپ جاني هين اور رات دن گردش مين رهتي هين ڪه آثار مخلوقيت ڪي اِن

سوار فی شرط لگائی تو اُسنی جلدی دوڑ کر اپنی ہی سوار کو آگے لی پہنچاتا ہی سب
 خوبیاں گھوڑی کی سوا کس میں ہیں خرگوش فی کہا ان خوبیوں کی ساتھ ایک
 عیب بھی بڑا ہی کہ یہی سب خوبیاں اُس میں چھپ جاتی ہیں پادشاہ فی
 پوچھا وہ کیا عیب ہی اُسی بیان کر اُس فی عرض کیا کہ نیت احمق اور جاہل
 ہی دوست اور دشمن کو ہرگز نہیں پہنچاتا اگر دشمن کی ران نیچھی گیا تو
 پھر اُسی کا تابع ہوا جسکی یہاں پیدا ہوتا اور تمام عمر پرورش پاتا ہی لڑائی میں
 دشمن کی اشاری سی اُسی پر دوڑتا اور حملہ کرتا ہی یہ خصلت اُس میں تلوار کی
 سی ہی وہ تو بیجان ہی دوست اور دشمن میں امتیاز نہیں کر سکتی جس
 طرح اپنی دشمن اور مخالف کو کاٹتی ہی ویسا ہی اگر مالک یا بنائی والی کی
 گردن پر پڑی ہی تامل اُسکا سر تن سی جدا کری اپنی اور بیگانی میں کچھ فرق
 نہیں جانتی یہی خصلت آدمیوں میں ہی کہ ما باپ بھائی بہن اور اقربا کی
 ساتھ دشمنی کرتی ہیں اور کیا مکر و فریب وقوع میں لاتی ہیں جو سلوک
 کہ دشمن سی کیا چاہیے وہی اپنی یگانوں سی کرتی ہیں چھت پن میں ما
 باپ کا دودھ پیتی اور گود میں پرورش پاتی ہیں جوانی کی عالم میں دشمن
 بن جاتی ہیں جس طرح حیوانوں کا دودھ پیتی اور اُنکی کھال اور بالوں سی
 لباس بنا کر فائدہ اُٹھاتی ہیں پھر آخر اُنہیں حیوانوں کو ذبح کر کے کھال کھینچتی ہیں

فصل ۴

یہ فصل گھوڑی کی تعریف میں

آدمی نے جس گھوڑی خرگوش سی بی سب باتیں سنیں کہا بس چپ رہ گھوڑی کی
تو نے بہت مذمت کی اگر یہ جانتا کہ وہ سب حیوانوں سی بہتر اور آدمی کی
تابع ہی تو اتنا بیہودہ نہ بکتی پادشاہ نے اُس آدمی سی پوچھا کہ اُس میں کیا
بہتری ہی اُس نے کہا حضرت گھوڑی میں نیک خصلتیں اور خوبیاں بہت سی
ہیں صورت اچھی ہر ایک عضو مناسب ڈیل ڈول خوشنما حواس دُرست رنگ
صاف شعور میں بہتر دواڑ میں چست سوار کی تابع دھنی بادین آگی پکچھی
جدھر وہ پھری جلد پھری دوڑ دھوپ میں مہ نہ موڑی بالادب ایسا کہ اگر دم
کہیں کچر یا پانی میں بھیگ جائی نہیں ہلاتا اسواسطی کہ سوار پر چھینٹ نہ پڑی
ہاتھی کا سا زور سوار کو معہ خود و بکتر وزرہ اور اپنی لگام و زین اور پاکھر سمیت
پان سو من کا بوجھ اٹھا کر دوڑتا ہی صابر و محمل اتنا کہ لڑائیوں میں نیزی اور
تیر کی زخم سینی اور جگر پر کھاکر چپ رہتا ہی ڈانٹ ڈپٹ میں ایسا کہ ہوا
اُس کی گرد کو نہ پہنچے اکثر تکر میں جیسی بہلا ساند کو پھاند چیتی کی سی اگر

محفوظ رھتي ھين منترِي اور جادوگر ھماري کھال کو اپني ڪتابون اور جادون کي جنھنرون مين دھرتي ھين موچي اور موزي ساز ھماري گردن اور موچھون کي بالون کو بھت چاه اور خواهش سي اُکھار رکھتي ھين کہ وي اُنکي بھت کام آتي ھين ھم حيران ھين کُچھ کہ نہين سکتِي کسکا شکر ڪرين اور کسکا شڪوہ

جس گھڙي سور بہہ سب کہ چکا گدھي پ خرگوش کي طرف ديکھا تو بہہ اونٺ کي پاس کھڙا تها کہا اسي کہ تيري ابناء جنس پر جو کُچھ انسانون کا ظلم هوا هو پادشاه کي سامھني بيان کر شايد پادشاه مھربان هوکر ھماري اسيرون کو اُنکي ھاتھون سي مُخلصي بخشي خرگوش پ کہا کہ ھم اُسي دور رھتي ھين اُنکي ديس کا رھنا چھوڑکر گڙھون اور جنگلون مين رھنا اختيار کيا ھي اس لئي اُن کي ظلم سي محفوظ رھتي ھين ليکن کُتون اور شڪاري جانورون سي سخت حيران ھين کہ ھماري پکڙي کي لئي آدميون کي مدد ڪرکي ھماري طرف لي آتي ھين ھرن بيل اونٺ بکري اور وحشي جو ھماري بھائي بند پھارون مين پناه پکڙي ھوئي ھين سب کو اُنکي ھاتھون گرفتار ڪروا ديئي ھين پھر خرگوش پ کہا کہ کُتي شڪاري اسمين معذور ھين اُنکي مدد کيا چاھين کہ بي ٻي ھماري گوشت کھائي کي رغبت رکھتي ھين ھماري ھم جنس نہين بلکہ دندنون سي ھين ليکن گھوڙي تو بھايں سي ھين اور ھمارا گوشت ٻي نہين کھائي بي ڪيون اُن کي مدد ڪرتي ھين مگر سراسر اُنکي ناداني اور حماقت ھي

سي نهين هي بلڪه درندون سي هي نهين ڄاڻتا هي تو ڪه اُسڪي دانٽ ٻاهر نڪلي
هوئي هين اور مردار بهي ڪهاتا هي دوسري ني ڪها يه چرند هي ڪيونڪه ڪهر رکها
هي اور گھاس بهي ڪهاتا هي تيسري ني ڪها يه درند و چرند و بهايڻ سي مرڪب
هي جس طرح شترگاؤ مرڪب هي بيل اور اونٽ اور چيتي سي اور شتر مرغ ڪه
شڪل اُسڪي طاير اور اونٽ دونون مين ملتي هي سور ني اونٽ سي ڪها مين
ڪجهه نهين ڄاڻتا هون ڪيا ڪهون اور ڪسڪا شڪوه ڪرون مڃه مين بهت سا اختلاف ڪرتي
مين جو ڪه مسلمان هين همڪو مسخ و ملعون سمجهڪر هماري صورتونڪو مڪروه اور
گوشت ناپاڪ ڄاڻتي هين اور هماري ذڪر سي پرهيز ڪرتي هين اور رومي همارا
گوشت رغبت سي ڪهاتي اور متبرڪ سمجهتي هين اور قرباني ڪرنا بهت ثواب
ڄاڻتي هين اور يهودي همسي بغض و عداوت رکهي هين بي گناه همين گاليان
ديتي اور لعنت ڪرتي هين اس لئي ڪه اُن ڪو نصارا اور روميون سي عداوت هي اور
ارمني همڪو بيل بڪري ڪي مانند ڄاڻتي هين فرهي اور موٽي گوشت ڪي سبب
اور ڪثرت توالد ڪي باعث بهتر سمجهتي هين اور يوناني طبيب هماري چرپي ڪو اڪثر
دوا مين مستعمل ڪرتي هين بلڪه اپني دواون مين بهي رکي ڇهوڙي هين چرواهي
اور سائيس همڪو اپني جانورون اور گهوڙون ڪي پاس اصطبل اور چراگاه مين رکهي
هين ڪيونڪه هماري وهان ڪي رهنبي سي گهوڙي اور جانور اُن ڪي بهت بلاون سي

پرمارتي هين اور جو منهنه مين آتا هي گاليان اور فحش بکتي هين مرتبه سفاقت کا بيان
تک هي که بيشتر اپني تنهن اور اپني بهن بيٺي کو گاليان مغلظه سناتي هين اڏر
پادشاه اس جهالت و سفاقت اور فحش بکتي پر انکي غور کري تو معلوم هو که
تمام جهان کي بُرائي و بدذاتي اور جهل و ناداني ان مين بهري هي پير بهي ان
بدذاتيون سي خبر نهين رکھتي خدا و رسول کي وصيت و نصيحت کو کان مين هرگز
جگه نهين ڏيتي حالانکه آپ هي ان آيتون کو پڙھتي هين اگر مغفرت اپني خدا
سي چاهتي هو تو اورون کي بهي گناھون سي درگذرو حکم کراي محمد مومنون
سي که کافرون کي قصورون سي درگذرين جتني درند و چرند و پرند که روي زمين
پر پھرتي چلتي اور هوا پر اُرتي هين انکا بهي جيتا تمھارا سا هي جس گھڙي
اونئون پر سوار هو اپني خدا کي نعمتون کو ياد کرو اور کھو پاڪ هي وه الله جسني
ايسا جانور هماري تابع کيا که هم هرگز اس پر قادر نهو سکتي تھي اور هم خدا کي
طرف رجوع کري والي هين

جس گھڙي خچر اس کلام سي فارغ هوا اونٽ ني سور سي کھا که تيري گروه ني
جو ظلم آدميون کي هاتھ سي اُٿايا هو تو بهي کھ اور ايسي پادشاه عادل کي ساءهني
بيان کر شايد شفقت و مهرباني کرکي هماري اسيرون کو ان کي هاتھون سي مخلصي
بخشي کيونکه تيرا بهي گروه چرندون سي هي ايڪ حکيم ني کھا که سور چرندون

مین پروکر تنور مین پھونتي هيں هم بي مصيبتين ديکھکر چپ رھتي هيں کچھ
 نہيں کہتي اونٹ ني کہا جس وقت هم اُن کي هاتھون اسير هوتي هيں همارا بہ
 حال هوتا هي کہ رسيان نئھنوں مین پھناکر ساربان کھینچتي هيں اور بہت سا بوجھ
 پیٹھوں پر لادکر اندھيري راتوں مین ٹیلوں اور پہاڑوں کي راہ سي لي جاتي هيں
 غرض پیٹھیں ہماری کجاوَن کي هچکولوں سي لگت لگت جاتي هيں پاوَن کي تلوي
 پتھروَن سي زخمِي هوتي هيں اور بھوکھي پیاسي جہان جي چاھتا هي لِي پھرتي
 هيں هم بیکاري لاچار فرمان برداري اِنکي کرتي هيں هاتھي ني کہا جسوقت هم
 اِن کي قيدي هوتي هيں گلوَن مین رسيان پاوَن مین پیکڑي ڈالکر هاتھوں مین آنکس
 لوهي کي ليکر داھني بائیں اور سر پر مارتِي هيں گھوڑِي ني کہا جس گھڑِي هم
 اِنکي عقيد هوتي هيں ہماری مَنہوں مین لگام پیٹھوں پر زبن کمر مین تنگت
 باندھکر لائيوَن اور معرکوں مین زرہ بکتر پھنکر سوار هوتي هيں هم بھوکھي پیاسي
 آنکھیں گرد و غبار سي آلودہ رن مین جاکر تلوارين مَنہ پر نیزي اور تیر سينوں پر
 کھاتي هيں اور خون کي دریا مین پیرتي هيں خچر ني کہا جس گھڑِي هم اِنکي
 قيد مین گرفتار هوتي هيں عجب طرح کي مصيبتين اُٹھاتي هيں پاوَن مین رسيان
 مَنہوں مین لگائیں اور دھاني لگاکر باندھ رکھتي هيں ايک دم نہيں چھوڑتي سائيس و
 نفر پیٹھوں پر پالان لادکر سوار هوتي هيں لکڑيان اور کوڑِي هاتھوں مین لي چوڑا اور مَنہ

بلڪه اِس خوف سي که اگر هم هلاڪ هون اُن کي مال ميں نقصان آوي سوار هوني
 بوجه لادني اور بهت سي فايدوي ميں خلل پڙي

بعد اُسکي هرايڪت حيوان ني پادشاه کي روبرو شڪوه اُن کي ظلم کا جُدا جُدا بيان
 ڪيا گدهي ني ڪها که هم جس گهڙي اُن آدميون کي قيد مين هوتي هيں پيڻيون پر
 هماري اينٽ پتھر اوها لکڙي اور بهت سا بوجه لادني هيں هم کس محنت اور
 مشقت سي چلتي هيں اور ان کي هاتھون مين ڇهڙيان اور کوڙي رھتي هيں
 چوٽڙون پر هماري مارتِي هيں اِس وقت اگر پادشاه همکو دیکھي تأسف اور رحم
 ڪري اُن مين شفقت و مهرباني ڪهان جيسا اِس آدسي ني گمان ڪيا هي پھر بيل
 ني ڪها جس وقت هم اُن کي قيد مين هوتي هيں هلون مين بندهي اور چڪيون
 کولون مين جکڙي هوئي منہ مين ڇهڪي آنکين بند اُن کي هاتھون مين کوڙي
 اور لکڙيان منہ پر اور چوٽڙون پر مارتِي هيں بعد اُسکي دُني ني ڪها که هم جس
 گهڙي اُنکي قيد مين هوتي هيں ڪيا ڪيا مصيبتين اُلتاڻي هيں اپني لڙڪون کو دودھ
 ٻلاي ڪي لئي هماري ڇهڙي ڇهڙي ڇڄون کو اُنکي ماڻن سي جُدا ڪري هاتھ پاڻ
 باندھکر مسلح مين لي جاتي هيں هرگز اُن مظلومون کي فرياد و زاري نہين سُنئي
 وهان ين داني پاني ذبح ڪري ڪھال ڪھنچتي پيٽ پھاڙتي ڪھوپريون کو توڙتي جڙر
 کو ڇاڪ ڪرتي قصايون کي دوکانون مين لي جاگر ڇهريون سي کاڌني هيں اور سين

لینا بیچنا کھلانا پلانا لباس پہنانا سردی گرمی سی محفوظ رکھنا قصورون سی اُنکھی
 چشم پوشی کرنا درندون کی نصرت سی بچانا جب کہ بیمار ہوں شفقت سی دوا
 کرنا یہی سلوک ہماری ان کی ساتھ بنظر شفقت و مرحمت کی ہیں تمام مالکون
 کا یہی دستور ہی کہ غلاموں پر ہر حال میں نظر شفقت و مرحمت کی رکھتی
 ہیں پادشاہ فی یہہ سُکر حیوان سی فرمایا کہ تو اس کا جواب دی اُس فی
 کہا یہہ آدمی جو کہتا ہی کہ حیوانون کو ہم مول لیتی اور بیچتی ہیں یہہ طور
 آدمیوں میں بیج جارہی ہی چنانچہ فارس کی رھنی والی جب کہ روم پر فتح پاتی
 ہیں رومیوں کو بیچ ڈالتی ہیں اور رومی جس گھڑی فارس پر غالب ہوتی ہیں
 فارسیوں سی یہی سلوک کرتی ہیں ہند کی رھنی والی سندھیوں اور سندھوالی
 ہندیوں سی عرب ترکون سی اور ترک عربون سی یہی معاملہ وقوع میں لاتی ہیں
 غرض کہ ایک دوسری پر جب غالب ہوتا اور فتح پاتا ہی غنیم کی قوم کو اپنا
 غلام جانکر بیچ ڈالتا ہی کیا جانتی کہ حقیقت میں کون غلام ہی اور کون
 مالک یہی دور اور نوبتیں ہیں کہ موافق احکام نجوم کی آدمیوں میں جاری ہیں
 جیسا کہ اللہ تعالیٰ فرماتا ہی نوبت بنوبت پھرتی ہیں ہم زمائی کو آدمیوں میں
 اس بات کو جاتی والی جانتی ہیں اور یہہ جو اُسنی کہا کہ ہم اُن کو کھلاتی
 پلاتی ہیں اِسکی سوا اور سلوک کرتی ہیں سو یہہ شفقت و مہربانی سی نہیں ہی

بچي جنڪر صبح ڪو چراگاهه مين جاتي هين شام ڪو جس وقت وهان سي پيرتي هين
 بچي اپني اپني ماڻن ڪو اور وي اپني اپني بچون ڪو پهچان لپتي هين تڻ مين
 سي اڪر ڪوئي چند مدت باهره ڪر گهر مين آيا ما بهن باب بهائي ڪو بيول جاتا هي
 پهرنميز و جودت حواس ڪهان هي جس پر اتنا فخر ڪرتي هو اڪر ڪجهه بهي عقل
 هوئي تو ان چيزون پر ڪه الله تعاليٰ ني تڻ ڪو بي محنت و مشقت عطا ڪي هين
 فخر نڪرتي ڪيونڪه دانشمند و صاحب تميز اسي ڪو فخر جاتي هين جو ڪسب و
 محنت سي حاصل ڪرين اور اپني سعي و ڪوشش سي علوم ديني اور خصلتين اچي
 سيڪهن تڻ مين تو به اڪر بات بهي نهين هي ڪه جسي هم پر فخر ڪرتي هو مگر
 دعويٰ بي دليل اور خصوصت بي معنيٰ هي

فصل ۳

به فصل انسان ڪي شڪايت مين ڪه هرايڪت حيوان ني جدي جدي بيان ڪي هي
 بادشاهه ني انسانون ڪي طرف متوجهه هوڪر فرمايا ڪه تمني جواب اس ڪا سنا اب تڻ
 ڪو جو ڪجهه ڪهنا باقي هو بيان ڪرو انهن ني ڪها اپني بهت سي دليلين باقي
 هين ڪه ان سي دعويٰ همارا ثابت هوتا هي بعضي ان مين سي بي هين ڪه مول

توالد و تناسل کا هي ڪيونڪه خوش اسلوبِي ايڪ جنس کي دوسري جنس کي
 مرغوب نهين هونِي هرايڪ جانور اپني هي جنس کي ماده پر دل لڳاتا هي دوسري
 جانور کي ماده اگرچہ اُتي ڪنهن بهتر هو نهين چاهتا اِسي طرح آدمي بهي اپني
 هي جنس پر رغبت ڪرتي هيئن وي لوگت ڪه سيه فام هيئن گوري بدن والون ڪو نهين
 چاهتي اور جو گوري هيئن سيه فامون پر دل نهين لڳائي پس ٽُهماري خوبصورتي
 موجب بُزرگي کي نهين هي ڪه هم سي آپ ڪو بهتر جانو اور بهه جو ڪهتي هو ڪه
 جودت حواس کي هم مين بهت هي يه بهي غلط هي بعضي حيوان ٿم سي
 هوش و حواس زياده رکهتي هيئن چُناچُه اونٺ هي ڪه پاڻن بڙي گردن لڻبي سرهوا
 سي باتين ڪرتا هي باوجود اِس کي اندهيري راتون مين اپني پاڻن رکهي کي جڳه
 ڏيکڻ ڪرڻ راهون مين ڪه گذرنا وهان سي مڪال هي چلڻا هي اور ٿم مشعل و
 چراغ کي محتاج هونِي هو اور گهوڙا دور سي چلڻي والي کي آهٽ سُنتا هي
 بيشتريسا هوا ڪه حريٺ کي آهٽ سُنڪر سوار ڪو اپني جڳايا اور دشمن سي بچايا
 هي اگر ڪسي ني بيل يا گدهي ڪو ايڪ بار ڪسي بن ڏيکهي رستي مين ايجڪر
 جهوڙ ڏيا هي وهان سي جهٽ ڪر بخوبي اپني مڪان مين چلا آتا هي مطلق بهولتا
 نهين ٿم اگر ڪسي راه مين ڪٺي بار گڏي هو پهر جب ڪهي اُس رستي جاني ڪا
 اتفاق هوتا هي گهرائي اور بهول جاتي هو پهرين بڪريان ايڪ رات مين سيڪڙون

نهين ڄاڻتا هي اُس آدمي ٿي ڪها اڳرتو حڪيم حيوانون ڪا هي تو ٻڌلا ڪه اونت
 ڪي گردن لٽي بنائي مين ڪيا فائده هي اُسي ڪها اس واسطي ڪه پاڻ اُسڪي لٽي
 نه ٿي پس اڳر گردن ڇهولي هوندي گهاٽ ڇڙا اُس پر دُشوار هوتا اس لٽي گردن
 لٽي بنائي ڪه بخوبي چري اور اُسي گردن ڪي زور سي زمين سي اُٿي اور هونديون
 ڪو تمام بدن پر پهتيا سڪي اور ڪهڙي اسي طرح هاڻي ڪي سونڌه گردن ڪي بدلي
 لٽي بنائي اور کان پري ڪه مڪهيون اور مچهيون ڪو اُڙاڻي ڪوئي آنڪه منهن مين گهسي
 نه پاوي ڪيونڪه منهن اُسڪا هميشه دانئون ڪي سبب ڪهلا رها هي بند نهين هوتا اور
 دانت لٽي اس واسطي هين ڪه درندون ڪي مضرت سي آپ ڪو بچاوي اور خرگوش
 ڪي کان اس لٽي پري هون ڪه بدن اُس ڪا نهايت نازڪ ڪمال پٽي هي انهن
 کانون ڪو جاڙون مين اوڙهي اور گرميون مين بچاوي غرض ڪه الله تعاليٰ ٿي هرايڪ
 جاندار ڪي واسطي جيڪا عضو مناسب جانا بخشا چنانچه زباني حضرت موسيٰ ڪي
 فرماتا هي عطا ڪي الله ٿي هرايڪ شي ڪو خلقت اُسڪي بعد اُس ڪي هدايت ڪي
 حاصل يه هي ڪه جيڪي واسطي جو عضو مناسب ٿيا بخشا اور راه نيڪ ڏيکاري
 جس چيز ڪو تم خوب صورتي سمجه ڪر فخر ڪري اور اپني زعم مين ڄاڻي هو
 ڪه هم مالڪ يي غلام هين سو غلط هي خوب صورتي هرايڪ جس ڪي وهي هي
 ڪه هم جس مين مرغوب هو جيڪي سبب آپس مين الفت ڪرين اور پري موجب

حدِ اعتدال پر پیدا کیا نہ بہت لمبا بنایا نہ چھوٹا پادشاہ نے کہا اس قدر اعتدال اور مناسبت اعضا کی واسطی فضیلت کی کفایت کرتی ہی حیوانوں نے عرض کی کہ ہمارا بھی یہی حال ہی اللہ تعالیٰ نے ہم کو بھی ساتھ اعتدال کی جیسا مناسبت تھا ہر ایک عضو بخشا اس فضیلت میں ہم اور وی برابر ہیں انسان نے جواب دیا کہ تمہاری لئی مناسبت اعضا کی کہان ہی صورتیں نہت مکروہ قد بی موقع ہاتھ پانو بھدیسلی کیونکہ تم میں سی ایک اونٹ ہی ڈیل بڑا گردن لمبی دم چھوٹی اور ہاتھی ہی جس کا ڈیل ڈول بہت بڑا اور بھاری دو دانت لمبی منہ سی باہر نکلی ہوئی کان چوڑی چکلی آنکھیں چھوٹی چھوٹی بیل اور بھینسی کی دم بڑی سینگ موٹی اوپر کی دانت نہیں دُنی کی سینگ بھاری چوڑی موٹی بکرا ہی جسکی ڈاڑھی بڑی چوڑی ندارد خرگوش کا دم چھوٹا کان بڑی اسی طرح بہت سی درند و چرند و پرند ہیں کہ قد و قامت اُن کا بی موقع ایک عضو کو دوسری سی کچھ مناسبت نہیں اس بات کی سُننی ہی ایک حیوان کہنی لگا افسوس کہ صنعتِ الہی کو توئی کچھ نہ سمجھا ہم مخلوق ہیں خوبی اور دُرستی ہماری اعضا کی اُسی سی ہی پس عیب ہمارا کرنا حقیقت میں اُس کا عیب ظاہر کرنا ہی یہ نہیں جانتا ہی کہ اللہ تعالیٰ نے ہر ایک شی کو اپنی حکمت سی واسطی ایک فایدی کی پیدا کیا ہی اس بھید کو سوا اُسکی اور اہل علوم کی کوئی

فصل ۲

یہ فصل صورتوں اور قدوں کی اختلاف کی بیان میں

بیان اس کا یہ ہے کہ اللہ تعالیٰ فی جس گھڑی انسانوں کو پیدا کیا عربان محض تھی بدن پر کچھ نہ تھا کہ سردی اور گرمی سی محافظت میں رہیں پھل پہلاری جنگل کی کھاتی اور درختوں کی پتوں سی تن کو ڈھانپتی اسی واسطی اُن کی قدوں کو سیدھا اور انبا بنایا کہ درختوں کی پھل پتی توڑ کر آسانی کھاویں اور اپنی تصرف میں لاویں اور غذا ہماری گھاس ہی اس لٹی ہماری قدوں کو ٹیڑھا بنایا کہ بخوبی چریں اور کسی نوع کا دکھ نہ آھاویں پادشاہ فی کہا یہ جو اللہ تعالیٰ فرماتا ہے انسان کو ہمہنی نہایت سڈول بنایا اس کا کیا جواب دیتی ہو اُس فی عرض کیا جہان پناہ کلام ربانی میں ظاہری معنوں کی سوا بہت سی تاویلین ہیں کہ بغیر اہل علوم کی کوئی نہیں جانتا تفسیر انسکی عالموں سی پوچھا چاھتی چنانچہ ایک حکیم دانشمند فی بموجب حکم پادشاہ کی مطلب اس آیت کا یوں ظاہر کیا کہ جس دن اللہ تعالیٰ فی آدم کو پیدا کیا سبگھڑی نیک ساعت تھی ستاری اپنی اپنی برج شرف میں جلوہگر اس لٹی صورتیں اچھی قد سیدھی ہاتھ پانو درست بنی اور احسن تقویم کی ایک معنی اور بھی اس آیت سی ظاہر ہوتی ہیں اللہ تعالیٰ فی انسان کو

ڪها بهُتَ دلائلِ عقلي و نقلي سي همارا دعويٰ ثابت هي فرمايا ته وي کون سي
 دليلين هيئن تب وه ڪهني لڳا ته الله تعاليٰ ئي هماري صورتون ڪو ڪس پاڪيزگي سي
 بنايا هرايڪَ عضو مُناسِب جيسا چاهئي عطا ڪيا بدن سڏول قد سيدها عقل اور
 دانش جسڪي سبب نيڪ و بد مين امتياز ڪرين بلڪه تمام آسمان ڪا احوال جانين
 اور بتاوين بي خويان هماري سڏا ڪس مين هيئن اسي به معلوم هوا ته هم مالڪ
 اور بي غلام هيئن پادشاه في حيوانون سي پوچها ته اب تُم ڪيا ڪهتي هو اُنهن
 في التماس ڪيا ته ان دليلون سي دعويٰ ثابت نهين هرتا فرمايا ته تُم نهين جانتِي ته
 درستي نشست و برخاست ڪي خصلت پادشاهون ڪي هي اور بدصورتِي و خميدگي
 علامت غلامون ڪي اُن مين سي ايڪ في جواب ديا ته الله تعاليٰ پادشاه ڪو توفيق
 نيڪ بخشي اور آفاتِ زماني سي محفوظ رکهي غرض به هي ته خالق في آدميون
 ڪو اس صورت اور ڏيل ڏول پر اس واسطي نهين بنايا هي ته هماري مالڪ ڪهلاوين
 اور نه همڪو اس شڪل اور چال ڏهال پر پيدا ڪيا ته اُن ڪي غلام هووين وه حڪيم
 هي اُس ڪا ڪوئي فعل حڪمت سي خالي نهين جسڪي واسطي جو صورت مُناسِب
 ڄاڻي عطا ڪي

ذبح کرنا پوست کھینچنا ھڏيون کو توڙنا رڱون کو نڪالنا ڀيٽ چاڪڻ کرنا پر اکهاڙنا سڀنيخ
 مڀن پرونا آڱڻ مڀن جلانا بهونکر کھانا ان کا کام هي ساٿو اُسکي بهه که پهر بهي
 راضي نهين بيبي دعويٰ هي که هم مالڪ بي غلام هين جو ان مڀن سي بيگا گنهگار
 هوا اس دعويٰ پر نه کوئي دليل نه حجت هي مگر سراسر ظلم و بدعت هي
 بهه فصل قصه انسان و حيوان کي فيصلي کي لئي پادشاه جنات کي متوجهه هوني
 کي بيان مڀن

جس وقت پادشاه ني بهه احوال حيوانون کا سنا اس قصي کي انفصال کي لئي
 بدل مصروف هو ارشاد کيا که قاضي مفتي اور تمام اعيان و ارکان جنون کي
 حاضر هون و وهين بموجب حُکم کي سب کي سب بارگاه سلطاني مڀن حاضر
 هوئي تب انسانون سي فرمايا که حيوانون ني تمھاري ظلم کي حكايت و
 شكايت سب بيان کي اب اس کا تم کيا جواب ديتي هو ايڪ شخص ان مڀن
 سي تسليمات بجالا کريون عرض کرني لگا که اي جهان پناه بي سب هماري غلام اور
 هم ان کي مالڪ هين همکو سزاوار هي که حکومت خاوندانه ان پر کرين اور جو
 کام چاهين ان سي لين ان مڀن سي جسني هماري اطاعت قبول کي مقبول خدا
 کا هوا اور جو هماري حُکم سي پھرا گويا خدا سي پھرا پادشاه ني فرمايا که دعويٰ بي
 دليل محکمه قضا مڀن مسموع نهين هوتا کوئي سند اور دليل بي بيان کرو اُسني

اُنکي تابع ڪيا هي صرف اس واسطي ته فائده اُن کو پهتو ۽ اُن سي دفع
 هو نه جيا ته اُنهن تي گمان ڪيا هي اور مڪرو بهتان سي ڪهتي هين ته هم مالڪ
 اور بي غلام هين قبل اُسکي ته بي آدمي پيدا نه هوئي ته هم اور ماباب هماري
 بي مزاحمت روي زمين پر رهي ته هرايڪ طرف چرتي جهان جي چاهتا پهرتي
 اور ايڪ ايڪ اپني معاش کي تلاش مين مشغول تها غرض پهاڙ جنگل بيابان مين
 آپس مين ملي جلي رهي اور اپني بال بچون کو پرورش کرتي جو ڪجهه خدا ني مُقدّر
 ڪيا تها اُس پر شاڪر هو رات دن اُسکي حمد مين گذارتي اُسکي سوا ڪسي کونجانتني
 ته اپني اپني گهرون مين چين سي رهي کوئي پوچهنئي والا نه تها جب اس
 پر ايڪ زمانه گذرا الله تعاليٰ ني حضرت آدم کو مٿي سي بنايا اور تمام روي زمين
 کا خليفہ ڪيا جب ته آدمي بهتاپت سي هوئي جنگل بيابان مين پهرني لڳي پهر
 تو هم غريبن پر دست ستم دراز ڪيا گهوڙي گدهي ڇٽر بيل اونٽ پڪڙ ڪر خدمت
 لينني لڳي اور وي مصيبتين ته هماري باب دادني کي بهي ديهني مين نه آئي
 تهين بزور تعدي وقوع مين لائي ڪيا کرين هم لچار هوڪر جنگل و صحراء مين بهائي پهر
 بهي ان صاحبن ني ڪسي طرح پيچها نه جهوڙا کن کن حيلون سي بهندي اور جال
 ليڪر دربي هوئي اگر دو چار تهڪي ماندي ڪهين هاتھ الٽ گئي اُن کا احوال ته
 پوچهتي ته باندھ چپاندهڪر لي آتي هين اور ڪيا ڪيا دُکھ ديتي هين علاوه اُسکي

تب پادشاه ني حيوانون كي طرف مُتوجّه هوڪر فرمايا ڪه اس آڏمي ني آياتِ قرآني
اپني دعويٰ پر گذرانين اب جو ڪجهه تمھاري خيال مين آوي اس ڪا جواب دو ٻيہ
سُنڪر خچر ني زبان حال سي ٻيہ خطبہ پڙھا حمد هي اُس واحدِ پاڪِ قديم بي
نياز كي شان مين ڪه موجود نها قبل ايجادِ عالم كي نه زمان مين نه مڪان مين
ايڪ کن كي ڪهني مين تمام ڪاينات ڪو پردہ غيب سي ظاهر ڪيا افلاڪ ڪو آب
و آتش سي ترڪيب دي مرتبہ بلندي ڪا بخشا ايڪ ٻائي كي قطري سي آدم كي نسل
ظاهر ڪري آگي پڇهي دنيا مين بهيجا ڪه اُس كي آبادي مين مشغول هون خراب
نڪرين اور مَحافِظاتِ حيوانات كي ڪماينغي بجالا ڪر فايده اُٿايون نه ٻيہ ڪه اُن پر ظلم
ڪرين اور ستاوين بعد اُسڪي يون ڪهني لڳا ڪه اي پادشاه بي آيتين جو اس آڏمي
في پڙهين اُن سي ٻيہ نهين مفهوم هوتا هي ڪه هم اُن كي مملوڪ هين اوري هماري
مالڪ ڪيونڪه ان آيتون مين ذڪر اُن نعمتون ڪا هي ڪه الله تعاليٰ ني اُنڪو بخشي هين
چنانچہ ٻيہ آيتِ قرآني اس پر دال هي الله تعاليٰ ني حيوانات ڪو تمھاري تابع ڪيا
هي جيسا ڪه تابع ڪيا هي آفتاب و ماهتاب اور هوا اور ابر ڪو اسي ٻيہ نهين معلوم
هوتا هي ڪه بي هماري مالڪ اور هم اُن كي غلام هين بلڪه الله تعاليٰ ني تمام خلايت
ڪو آسمان و زمين مين پيدا ڪري ايڪ ڪو دوسري ڪا تابع ڪيا اس لئي ڪه آپس مين
ايڪ دوسري سي مُنعمت اُٿايو اور نقصان دفع ڪري پس همڪو جو الله تعاليٰ ني

اُسي سردار بنایا تمام جن و بشر کا وھي پادشاھ ھي اور روزِ آخرت ميں سب کا
پُشت و پناہ صلوٰۃ و سلام اُسکي آلِ پاکت پر جنکي سبب دين و دُنيا کا انتظام
ھوا اور اسلام في رواج پایا غرض ھر آن ميں شُکر ھي اُس صانعِ بيچون کا جس في
ايک پاني کي قطري سي آدم کو پيدا کيا اور اپني قُدرتِ کاملہ سي اُس کو صاحبِ
اولاد بنایا اور اُسي حوا کو پيدا کرکي هزارون انسان سي روي زمين کو آباد کيا اور
ساري مخلوقات پر اُن کو شرف بخشا تمام خُشکي و تري ميں مسلط کيا طرح
طرح کا پاکيزہ کھانا کھلایا چنانچہ آپ ھي قرآن ميں فرمایا ھي کہ سب حيوانات
تُھاري لئي مخلوق ھوئي ھي انسي فابدي اُٹھاو اور کھاو اور اُن کي کھال اور بال سي
پوشش گرم بناو و صُبح کي وقت چراگاہ ميں بيچوانا اور شام کو پھر گھروں ميں
لي آنا تُھاري واسطي زيب و آرايش ھي اور ايک مقام پر يون فرمایا ھي
خُشکي اور تري ميں اونقون اور کشتيون پر سوار ھو اور ايک جا يون ارشاد کيا ھي
گھوڑي خچر گدھي اس واسطي پيدا ھوئي ھي کہ اُن پر سواري کرو اور ايک موضع
ميں يون کہا ھي اُن کي پيٿھون پر سوار ھو اور اپني خُدا کي نعمتون کو ياد
کرو اسکي سوا اور بھي بھت آياتِ قرآني اس مُقدمي ميں نازل ھيں اور توريت
و انجيل سي بھي بھي مفہوم ھوتا ھي کہ حيوانات ھماري لئي پيدا ھوئي ھيں
بھر صورت ھم اُن کي مالک ھي ھماري مملوکت ھيں

تڪ پهنجي ايڪ شخص اُن مين سي که جهانديده اور فصيح تها تسليمات
 بجا لاکر کهني لگا که هم عدل و انصاف پادشاه کا سُکر حضور مين حاضر هوئي هين اور
 آج تڪ اس آستانه دولت سي کوئي دان خواه محروم نهين پيرا هي اُميد بهه هي
 که پادشاه هماري دان کو پهنجي فرمايا که غرض تمهاري کیا هي عرض کیا که اي
 پادشاه عادل بي حيوانات هماري غلام هين اُن مين سي بعضي مُتَنَقِر اور بعضي
 اگرچه جبراً تابع هين ليکن هماري ملکيت کي مُنکر پادشاه ني پوچھا که اس
 دعويٰ پر کوئي دليل بهي هي کيونکه دعويٰ بي دليل دارالعدالت مين سنا نهين
 جاتا اُس ني کہا اي پادشاه اس دعويٰ پر بہت سي دلايل عقلي و نقلي هين فرمايا
 بيان کرو اُن مين سي ايڪ شخص که حضرت عباس رضي الله عنه کي اولاد
 مين تها منبر پر چڑھي اس خطبي کو فصاحت اور بلاغت سي پڑھي لگا حمد
 اُس معبود حقيقي کي لائق هي جس ني پرورش عالم کي لئي عرصه زمين پر کیا
 کچھ مہيا کیا اور کتنی اسباب بنائي اور انسان ضعيف البنيان کي واسطي کيسي
 کيسي حيوانات پیدا کئي خوشا حال اُن کا جو اُس کي رضامندي مين راه عاقبت
 کي سنواري هين کیا کہئي اُن لوگوں کو جو نافرمانی کرکي ناحق اُسي برگشته هوتي
 هين اور درود بیکد واسطي ني برحق محمد مصطفيٰ کي سزاوار هي جسکو الله
 تعاليٰ ني پچھي سب پیغمبروں کي خلق کي هدايت کي لئي بهيجا اور سب کا

بناڪر بطورِ سابقِ قيد ڪرڻي ڪي فڪر مڃڻ ٿوڻي جب حيوانون ڪو ٻيو زعمِ فاسد اُن ڪا معلوم ٿو اڀري رئيسونڪو جمع ڪرڻي دارِ العدالت مڃڻ حاضر ٿوڻي اور بيوراسب حڪيم ڪي سامهڻي سارا ماجرا ظلم ڪا ڪه اُن ڪي هاڻيون سي اُٿايا ٿا مفضل بيان ڪيا جس وقت پادشاه في تمام احوال حيوانون ڪا سنا ووهين فرمايا ڪه هاڻ جلد قاصدون ڪو بهيجين آدميون ڪو حضور مڃڻ حاضر ڪرين چنانچه اُن مڃڻ سي ستر آدمي جُدي جُدي شهرن ڪي رهندي والي ڪه نهايت فصيح و بليغ ٿي بهجڻ طلب پادشاه ڪي حاضر ٿوڻي ايڪ مکان اچها اُن ڪي رهندي ڪي لڏي تجويز ٿو بعد دو ٽين دن ڪي جب ماندگي سفر ڪي رفع ٿوڻي اڀري سامهڻي بلوايا جب انهن في پادشاه ڪو تخت پر ڏيڪا دعائين دي آداب و ڪورنش بهلاڪر اڀري اڀري قريبي سي ڪهڙي ٿوڻي ٻيو پادشاه ٿو نهايت عادل و منصف جوانمردي اور سخاوت مڃڻ اقران و امثال سي سبقت لي ڪيا ٿا زماني ڪي غريب و غربا بهان آن ڪر پرورش پائي ٿي تمام قلم رومين ڪسي زبردست عاجز پر ڪوئي زبردست ظالم ظلم نڪر سڪتا جو چيزين ڪه شرع مڃڻ حرام هڻن اُس ڪي عهد مڃڻ بالڪل اُٿي ڪي ٿي ٿي هميشه سيواي رضامندي اور خوشنودي خدا ڪي ڪوئي امر ملحوظِ خاطر نه ٿي اس في نهايت اخلاق سي اُن سي پوچها ڪه تُم هماري مُلڪ مڃڻ ڪيون آئي هماري ٿمهي ٿو ڪهي خط و ڪتابت بهي نه ٿي ڪيا ايسا سبب ٿو ڪه تُم بهان

اِنْتِخَابِ اِخْوَانِ الصِّفَا

فصل ۱

انفائاً اِيڪَ جہازِ آدميون کا بادِ مُخالف کي سبب تباهي ميں آکر اِيڪَ جُزيري کي کِناري جا لگا جِتنِي سوداگر اور اهلِ علوم کہ جہاز ميں تہي اُترکر اُس سر زمين کي سير کُرنِي لگي دیکھا تو عجب بہار هي کہ رنگِ بَرنگ کي پھول اور پھل ہر اِيڪَ درخت ميں لگي نہرين ہر طرف جاري حيوانات ہر ہر سبزہ چر چڱ کر بہت موٽي تازي آپس ميں کولين کر رهي هيں ازبسکہ آب و هوا وہاں کي نہت خوب اور زمين نہايت شاداب تہي کسي کا دل نہ چاہا کہ اب یہاں سي پھر جاي آخر مکانات طرح طرح کي بنا بنا اُس جُزيري ميں رھني لگي اور حيوانات کو دام ميں گرفتار کرکي بدستور اپني کار و بار ميں مشغول ہوئي وحشيون ني جب یہاں بھي سہتا نہ دیکھا راہ صحرا کي لي آدميون کو تو بھي گمان تھا کہ بي سب ہماري غلام هيں اِس لي انواع و اقسام کي پھندي

إِنْتِخَابِ إِخْوَانِ الصِّفَا

L O N D O N :

Printed by J. L. COX, 75, Great Queen Street,
Lincoln's-Inn-Fields.

1829.

M.A. LIBRARY, A.M.U.

U3028

7-13-87
K.7

~~7-13-87~~
K.7A

7-13-87

7-13-87

141

